

ΠΕΔΙΣ

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων

**Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διακυβέρνηση και Δημόσιες Πολιτικές»**

**«Η διαχείριση της πανδημίας COVID-19 από την ΕΕ και η
σημασία της για την Ευρωπαϊκή Οικονομική
Διακυβέρνηση»**

Μαρία Μαχαιρίδου

(επιβλέπουσα: Παναγιώτα Μανώλη)

Κόρινθος, 2023

**University of Peloponnese
Faculty of Social and International Sciences
Department of Political Science and International
Relations**

**Master Program in
«Governance and Public Policies»**

**"The Management of the COVID-19 Pandemic at the
European Level and its Importance for European Economic
Governance."**

Maria Maheridou

(supervisor: Panagiota Manoli)

Corinth, 2023

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Με την παρούσα δήλωση:

1. Δηλώνω ρητά και ανεπιφύλακτα ότι η διπλωματική εργασία που σας καταθέτω αποτελεί προϊόν δικής μου πνευματικής προσπάθειας, δεν παραβιάζει τα δικαιώματα τρίτων μερών και ακολουθεί τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα επιστημονικής συγγραφής, τηρώντας πιστά την ακαδημαϊκή δεοντολογία.
2. Οι απόψεις που εκφράζονται αποτελούν αποκλειστικά ευθύνη της συγγραφέως και ο επιβλέπων, οι εξεταστές, το Τμήμα και το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου δεν υιοθετούν κατ' ανάγκη τις εκφραζόμενες απόψεις ούτε φέρουν οποιαδήποτε ευθύνη για τυχόν λάθη και παραλείψεις.

Η δηλούσα
Μαρία Μαχαιρίδου

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική είναι ο επίλογος μιας εποικοδομητικής και γεμάτη προκλήσεις για μένα διαδρομής. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές μου για την συμβολή τους σε αυτό το ταξίδι και ιδιαίτερα την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου κα Παναγιώτα Μανώλη για την εύστοχη και καθοριστική καθοδήγηση της.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος της παρούσας διατριβής είναι η συνολική αξιολόγηση της διαχείρισης της πανδημίας COVID-19 σε ευρωπαϊκό επίπεδο, με ιδιαίτερη έμφαση στις επιπτώσεις της στην ευρωπαϊκή οικονομική διακυβέρνηση. Πάνω από ένα χρόνο μετά την έναρξη αυτής της πρωτοφανούς υγειονομικής κρίσης, η Ευρώπη αντιμετωπίζει προκλήσεις που δεν έχουν προηγούμενο στην πρόσφατη ιστορία - από συνθήκες έκτακτης ανάγκης για τη δημόσια υγεία έως σημαντικές κοινωνικές και οικονομικές διαταραχές. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει έρθει αντιμέτωπη με μια από τις σημαντικότερες προκλήσεις της, γεγονός που προτρέπει σε μια επαναξιολόγηση του ρόλου της στη διαχείριση κρίσεων, ιδίως στην αντιμετώπιση επειγόντων κινδύνων για τη δημόσια υγεία.

Οι επιπτώσεις της πανδημίας δεν περιορίστηκαν στη δημόσια υγεία- επηρέασαν βαθιά και το οικονομικό τοπίο. Από την παγκόσμια παύση των εμπορικών δραστηριοτήτων έως τις δραματικές αλλαγές στην αγορά εργασίας και τις παρεμβάσεις των κεντρικών τραπεζών, η πανδημία αναδιαμόρφωσε τη διαχείριση της οικονομικής πολιτικής. Κατά συνέπεια, όχι μόνο αποδυνάμωσε τις παγκόσμιες οικονομίες, αλλά προκάλεσε και σεισμική μετατόπιση των θεσμικών πλαισίων και των προτεραιοτήτων πολιτικής εντός της Ε.Ε..

Στο πλαίσιο αυτό, η διατριβή επιδιώκει να προσεγγίσει την αποτελεσματικότητα των αντιδράσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης τόσο στην υγειονομική όσο και στην οικονομική κρίση που προκάλεσε η πανδημία, με στόχο να συμβάλει στη συζήτηση για τον εξελισσόμενο ρόλο της Ε.Ε. στη διαχείριση των κρίσεων και την οικονομική διακυβέρνηση.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: COVID-19, Πανδημία, Υγειονομική κρίση, Οικονομική Διακυβέρνηση, Ευρωπαϊκή Ένωση

ABSTRACT

The aim of this thesis is a comprehensive evaluation of the management of the COVID-19 pandemic at the European level, with a particular focus on its impact on European economic governance. Over a year after the onset of this unprecedented health crisis, Europe is facing challenges unprecedented in recent history - from public health emergencies to major social and economic disruptions. The European Union has been faced with one of its most significant challenges, prompting a reassessment of its role in crisis management, in particular in addressing urgent public health risks.

The impact of the pandemic was not limited to public health; it also had a profound effect on the economic landscape. From the global cessation of commercial activities to dramatic changes in the labour market and central bank interventions, the pandemic reshaped the management of economic policy. As a consequence, it not only weakened global economies, but also caused a seismic shift in institutional frameworks and policy priorities within the EU.

In this context, the thesis seeks to address the effectiveness of the European Union's responses to both the health and economic crisis caused by the pandemic, with the aim of contributing to the debate on the evolving role of the EU in crisis management and economic governance.

Keywords: COVID-19, Pandemic, Health Crisis, Economic Governance, European Union

Περιεχόμενα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ COVID-19 ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.....	1
1.1. Ερευνητικό ερώτημα.....	1
1.3. Οι πρώτες εξελίξεις και η εξάπλωση του ιού στις Ευρωπαϊκές χώρες.....	2
1.4. Οι πρώτες αντιδράσεις των κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ Ε.Ε. ΣΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΗΣ COVID-19.....	8
2.1. Ο συντονιστικός ρόλος της Ε.Ε. στις προσπάθειες των κρατών – μελών για αντιμετώπιση της πανδημίας.....	8
2.2. Οι πολιτικές και τα μέτρα σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	10
2.2.1. Τα περιοριστικά μέτρα.....	11
2.2.2. Η υγειονομική προστασία.....	12
2.2.3. Η χρηματοδοτική ενίσχυση.....	13
2.3. Οι διεθνείς συνεργασίες στήριξης των κρατών – μελών.....	16
2.3.1. Πρωτοβουλία RescEU.....	17
2.3.2. Κέντρο Συντονισμού Αντιμετώπισης Εκτάκτων Αναγκών.....	18
2.3.3. Επιστημονικές έρευνες μέσω Horizon 2020.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ COVID-19 ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΕ.....	21
3.1. Ο αντίκτυπος της υγειονομικής κρίσης στην οικονομία.....	21
3.2. Τα χρηματοδοτικά εργαλεία για την οικονομική στήριξη των κρατών – μελών..	24
3.2.1. Το Μέσο Next Generation EU (NGEU).....	25
3.2.2. Το Πρόγραμμα SURE.....	27
3.2.3. Το πρόγραμμα EU4HEALTH.....	28
3.2.4. Το Πρόγραμμα Horizon Europe.....	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΗΣ COVID-19 ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ.....	31
4.1. Οι θεσμικές αλλαγές στην Οικονομική Διακυβέρνηση της ΕΕ λόγω της πανδημίας.....	31
4.1.1. Η ενεργοποίηση της Ρήτρας Διαφυγής από το Σύμφωνο Σταθερότητας.....	35
4.1.2. Τροποποιήσεις σε χρηματοδοτικά μέτρα και εργαλεία.....	36
4.2. Η σημασία της διαχείρισης της πανδημίας για την ευρωπαϊκή οικονομία και διακυβέρνηση.....	38
4.3. Προοπτικές και μελλοντικές προκλήσεις.....	39
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	41
ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	41

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	43
ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ.....	43

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Έργα του προγράμματος «Horizon 2020» στο πλαίσιο της πανδημίας COVID-19.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ COVID-19 ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Η εμφάνιση της πανδημίας COVID-19 έφερε στο προσκήνιο μια κολοσσιαία υγειονομική κρίση, καθώς και σημαντικές κοινωνικές και οικονομικές προκλήσεις, τις οποίες η Ευρώπη δεν έχει αντιμετωπίσει ξανά στην πρόσφατη ιστορία. Αυτό το κεφάλαιο στοχεύει να παρουσιάσει μια ολοκληρωμένη επισκόπηση της εξέλιξης της πανδημίας στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Θα εξετάσουμε την έκρηξη του ιού στην Ευρώπη και την αντίδραση των ευρωπαϊκών χωρών κατά τη διάρκεια των πρώτων μηνών της πανδημίας.

1.1. Ερευνητικό ερώτημα

Στο πλαίσιο της παρούσας πτυχιακής εργασίας, το ερευνητικό ερώτημα που τίθεται είναι: "Πώς η διαχείριση της πανδημίας COVID-19 σε ευρωπαϊκό επίπεδο επηρεάζει την ευρωπαϊκή οικονομική διακυβέρνηση;". Αυτό το ερώτημα είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς η διαχείριση της πανδημίας έχει επιφέρει σημαντικές οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές επιπτώσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η ανάλυση των διαφόρων πολιτικών και οικονομικών μέτρων που έχουν ληφθεί, καθώς και των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των κρατών-μελών, μπορεί να προσφέρει βαθύτερη κατανόηση των δυναμικών της ευρωπαϊκής οικονομικής διακυβέρνησης.

Η ερευνητική προσέγγιση στοχεύει στην αξιολόγηση των επιπτώσεων των μέτρων που έχουν ληφθεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο, όπως η δημιουργία του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ανάκαμψης και η ενίσχυση του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας. Επιπλέον, θα εξεταστούν οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ των οικονομικών πολιτικών και της δημόσιας υγείας, καθώς και οι επιπτώσεις στην οικονομική συνοχή και την εσωτερική αγορά της Ε.Ε..

Συνολικά, το ερευνητικό ερώτημα αποσκοπεί στην κατανόηση των μακροπρόθεσμων επιπτώσεων της διαχείρισης της πανδημίας στην ευρωπαϊκή οικονομική διακυβέρνηση. Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα θα επιτρέψει μια πιο ολοκληρωμένη ανάλυση των προκλήσεων και των ευκαιριών που αντιμετωπίζει η Ευρωπαϊκή Ένωση στο πλαίσιο της οικονομικής της διακυβέρνησης.

1.2. Μεθοδολογικό εργαλείο

Η εκπόνηση της παρούσας εργασίας βασίζεται κυρίως σε βιβλιογραφική ανασκόπηση -δημοσιευμένα ελληνόγλωσσα και ξενόγλωσσα βιβλία και άρθρα επιστημονικών περιοδικών με στόχο την εξέταση και ανάλυση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας στον εν λόγω τομέα. Επιπλέον, έχουν ληφθεί υπόψη και μελετηθεί εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, προκειμένου να ενισχυθεί η ερευνητική βάση και να προσδοθεί μεγαλύτερη εγκυρότητα στα ευρήματα.

Η μεθοδολογία μιας έρευνας αποτελεί ένα κρίσιμο στοιχείο κάθε επιστημονικής εργασίας, καθώς διαμορφώνει το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα διεξαχθεί η έρευνα. Στην παρούσα εργασία, η χρήση των εκθέσεων από θεσμικά όργανα της Ε.Ε. επιτρέπει μια πιο ολοκληρωμένη και επίκαιρη κατανόηση των ζητημάτων που αντιμετωπίζει η Ευρώπη, στον απόηχο της πανδημίας COVID-19. Η μελέτη τους είναι ιδιαίτερα σημαντική για την εξασφάλιση της ακρίβειας και της αξιοπιστίας της εργασίας, καθώς οι εκθέσεις αυτές αντικατοπτρίζουν την επίσημη θέση και τις προτεραιότητες των ευρωπαϊκών θεσμών. Συνολικά, η μεθοδολογία που έχει επιλεγεί στοχεύει στην παροχή μιας ολοκληρωμένης, κριτικής και επιστημονικά τεκμηριωμένης ανάλυσης.

1.3. Οι πρώτες εξελίξεις και η εξάπλωση του ιού στις Ευρωπαϊκές χώρες

Η παγκόσμια εξάπλωση της πανδημίας του κορονοϊού (COVID-19) προήλθε από τον ιό SARS-CoV-2, με το πρώτο κρούσμα να εντοπίζεται στην πόλη Ουχάν της επαρχίας Χουπέι στην Κίνα, τον Δεκέμβριο του 2019. Η προέλευση αυτής της εκτεταμένης επιδημίας του ιού είναι ακόμα άγνωστη, αλλά είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι τα αρχικά 27 κρούσματα εντοπίστηκαν στην αγορά χονδρικής πώλησης θαλασσινών της Νότιας Κίνας στην Ουχάν. Παρά τις προσπάθειες για τον κατευνασμό και την αντιμετώπισή της, η εξάπλωση της νόσου δεν περιορίστηκε, με αποτέλεσμα ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας να ανακηρύξει την κατάσταση ως Έκτακτη Ανάγκη Δημόσιας Υγείας Διεθνούς Ενδιαφέροντος στις 30 Ιανουαρίου 2020.

Οι ανησυχίες για πιθανή επιδημία αυξήθηκαν μετά την ανακάλυψη τεσσάρων κρουσμάτων στην Ταϊλάνδη, την Ιαπωνία και τη Νότια Κορέα. Ορισμένοι ειδικοί

υποστήριξαν ότι μπορεί να υπήρξε μια παρατεταμένη περίοδος όπου τα μολυσμένα άτομα δεν εμφάνιζαν συμπτώματα, καθώς δύο από τις τέσσερις περιπτώσεις δεν είχαν καμία γνωστή επαφή με το Κεντρικό Νοσοκομείο της Ουχάν ή την αγορά από την οποία υποτίθεται ότι προήλθε η επιδημία (Baghchechi, Jaipaul & Jacob, 2020:249). Καθ' όλη τη διάρκεια της επιδημίας, οι κινεζικές αρχές επανειλημμένα τροποποιούσαν τα κριτήρια για τον καθορισμό των κρουσμάτων, οδηγώντας σε μια κατάσταση ασάφειας σχετικά με τον ακριβή αριθμό των λοιμώξεων και το συνολικό μέγεθος της διάδοσης του ιού (Goniewicz κ.α., 2020:2).

Αυτή η περίοδος λανθάνουσας κατάστασης, η οποία θα μπορούσε να διαρκέσει έως και δύο εβδομάδες, επέτρεψε την ταχεία μετάδοση του COVID-19 από άτομα που δεν γνώριζαν ότι ήταν φορείς της νόσου. Σημαντικό ρόλο στην παγκόσμια εξάπλωση του ιού έπαιξαν μεγάλοι διεθνείς ταξιδιωτικοί κόμβοι. Οι Ηνωμένες Πολιτείες ήταν μεταξύ των πρώτων χωρών που εφάρμοσαν ταξιδιωτικούς περιορισμούς στα ταξίδια από την Κίνα, όπου ξεκίνησε η επιδημία, στα τέλη Ιανουαρίου 2020.

Καθώς ο Ιανουάριος του 2020 πλησίαζε στο τέλος του, σποραδικά κρούσματα του ιού παρατηρήθηκαν σε ορισμένα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Γαλλία, ως η πρώτη χώρα στην Ευρώπη που ανέφερε κρούσμα, ενημέρωσε τις υγειονομικές αρχές στις 24 Ιανουαρίου 2020 για έναν πολίτη της ο οποίος είχε ταξιδέψει πρόσφατα στην Κίνα. Η Γερμανία ακολούθησε το παράδειγμά της και στις 28 Ιανουαρίου, έκανε αναφορές επίσης για πολίτες που είχαν επισκεφτεί την Κίνα και διαγνώστηκαν με τον ιό. Τέλος, η Σουηδία επιβεβαίωσε το αρχικό της κρούσμα στις 31 Ιανουαρίου 2020, η οποία αφορούσε μια γυναίκα που είχε επισκεφθεί την Ουχάν λίγες εβδομάδες πριν (Goniewicz κ.α., 2020:2).

Προς τα τέλη Φεβρουαρίου του 2020, η Ιταλία σημείωσε σημαντική αύξηση του αριθμού των κρουσμάτων COVID-19, επηρεάζοντας κυρίως τις βόρειες περιοχές της χώρας. Καθώς εκτυλίχθηκε η κατάσταση, πολλά άλλα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης άρχισαν επίσης να αναφέρουν περιπτώσεις προσβολής ατόμων από τον ιό. Λίγο αργότερα, στις 11 Μαρτίου, η πανδημία ανακηρύχθηκε επίσημα από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, όπου και επιβεβαιώθηκε η εξάπλωση του ιού σε παγκόσμια κλίμακα. Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι ο αριθμός των αναφερόμενων κρουσμάτων έκτοτε αυξανόταν (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2022).

Παρόμοια λοιπόν με τον υπόλοιπο κόσμο, η ευρωπαϊκή ήπειρος είχε περιχαρακωθεί από την απροσδόκητη επίθεση της πανδημίας COVID-19, οδηγώντας σε μια απaráμιλλη παγκόσμια κρίση με εκτεταμένες συνέπειες σε διάφορα μέτωπα, όπως η υγειονομική περίθαλψη, η οικονομία, οι κοινωνικές πολιτικές, η ασφάλεια και η απεριορίστη κινητικότητα των πληθυσμών, τόσο εντός όσο και εκτός των συνόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Εν μέσω αυτής της άνευ προηγουμένου κρίσης, οι επαγγελματίες υγείας βρέθηκαν αντιμέτωποι με ένα βασανιστικό δίλημμα. Έπρεπε να λάβουν αποφάσεις ζωής ή θανάτου, καθώς οι διαθέσιμοι πόροι ωχριούσαν μπροστά στον συντριπτικό αριθμό των ασθενών (Renda & Castro, 2020: 2). Ταυτόχρονα, οι οργανισμοί Υγείας των κρατών-μελών, κλήθηκαν να παράσχουν καθοδήγηση και να εκδώσουν πρωτόκολλα για την καθοδήγηση των πολιτών σε αυτούς τους δύσκολους καιρούς, προσφέροντας υποστήριξη και κατευθύνσεις στο ευρύ κοινό (Deredakis, 2022:192).

Από τις αρχές Απριλίου 2020, ο αριθμός των επιβεβαιωμένων κρουσμάτων COVID-19 είχε ξεπεράσει τα 1,2 εκατομμύρια παγκοσμίως, με τον αριθμό των θανάτων να πλησιάζει τους 70.000. Υπό το φως αυτών των ανησυχητικών στοιχείων και των ζοφερών προβλέψεων για τους επόμενους μήνες, πολλές κυβερνήσεις σε όλο τον κόσμο έλαβαν αποφασιστικά μέτρα, εφαρμόζοντας αυστηρά μέτρα περιορισμού και επιβάλλοντας κανόνες καραντίνας. Ωστόσο, μερικές χώρες αρχικά υιοθέτησαν μια αμφιλεγόμενη στρατηγική γνωστή ως «ανοσία της αγέλης», η οποία ενείχε τον κίνδυνο να εξαπλωθεί ευρέως ο ιός στον πληθυσμό. Αυτή η προσέγγιση, ωστόσο, εγκαταλείφθηκε γρήγορα λόγω των πιθανών κινδύνων και της αναποτελεσματικότητάς της στον έλεγχο της επιδημίας (Deredakis, 2022:193).

Σύμφωνα με στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, ο συνολικός αριθμός των κρουσμάτων διεθνώς, άγγιξε σχεδόν τα οχτώ εκατομμύρια. Συνεπώς δεδομένα όπως αυτά υπογραμμίζουν την πανδημία COVID-19 ως μια τραγωδία της σύγχρονης ιστορίας.

1.4. Οι πρώτες αντιδράσεις των κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Αυτή η άνευ προηγουμένου υγειονομική κρίση, είχε ως αποτέλεσμα μια σειρά αντιδράσεων από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το καθένα απέναντι στις

δικές του προκλήσεις (Ανδρέου, 2022: 135). Κατά το αρχικό στάδιο της πανδημίας, - διάστημα το οποίο εκτείνεται από τον Μάρτιο έως τον Αύγουστο του 2020-, η Ευρωπαϊκή Ένωση έδειξε την ικανότητά της να προσαρμοστεί στην επιμένουσα αυτή, κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Το ξέσπασμα της COVID-19 αποτελεί την απόδειξη της ικανότητας της Ε.Ε. να αντιμετωπίζει και να διαχειρίζεται ταχύτερα και αποτελεσματικότερα τις κρίσεις, απ' ότι στο παρελθόν.

Η νέα αυτή προσαρμοστικότητα, -εμφανής σε περιόδους έκτακτης ανάγκης- αντιπροσωπεύει μια καινοτόμο φάση στην τροχιά των προσπαθειών συνεργατικής πολιτικής δραστηριότητας των τελευταίων δύο δεκαετιών. Αυτή η περίοδος χαρακτηρίζεται ως ένας «αναδυόμενος χώρος πολιτικής», όπου συγκλίνει η κοινή ανησυχία για την προστασία και τη διασφάλιση της ευημερίας των πολιτών της Ε.Ε. από διάφορους κινδύνους (Wolff & Ladi, 2020:1026).

Ωστόσο, οι αρχικές αντιδράσεις της Ε.Ε. στερούνταν οργάνωσης, καθώς η εφαρμογή των μέτρων πρωτοκόλλων έκτακτης ανάγκης ήταν δίχως συντονισμό. Η επαναφορά των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα και η αναστολή της ελεύθερης κυκλοφορίας από κράτη μέλη, χωρίς καμία μορφή συγχρονισμού, δημιούργησε ανησυχίες για το μέλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Δεδομένης της πρωτόγνωρης φύσης της πανδημίας και της περίπλοκης δομής της διακυβέρνησης της Ε.Ε., δεν αποτέλεσε έκπληξη το γεγονός ότι ακολούθησε ένα παιχνίδι ευθυνών τις πρώτες μέρες, με τα εμπλεκόμενα μέρη αφενός να προσπαθούν να αναθέσουν κάπου την ευθύνη και αφετέρου να προσπαθούν να αναλύσουν τις πολιτικές και τις αποφάσεις που θα έπρεπε να είχαν ληφθεί (Renda & Castro, 2020:7).

Κατά τους πρώτους έξι μήνες πολλές κυβερνήσεις ήρθαν αντιμέτωπες με τη λήψη σοβαρών αποφάσεων που περιλάμβαναν την εφαρμογή αυστηρών μέτρων περιορισμού και πρωτοκόλλων καραντίνας, κάνοντας κρίσιμες επιλογές σχετικά με το ποιοι ασθενείς θα λάβουν προτεραιότητα στη θεραπεία και ποιοι θα θυσιαστούν, ή εναλλακτικά, αναλαμβάνοντας το ρίσκο για την επίτευξη «ανοσίας της αγέλης» επιτρέποντας στον ιό να διαδοθεί εκτενώς. Από την πλευρά της, η Ε.Ε., υπό το πρίσμα της πανδημίας COVID-19, συνεργάστηκε ενεργά με τα κράτη-μέλη της σε μια προσπάθεια διασφάλισης της σωματικής και ψυχικής υγείας των πολιτών της, ενίσχυσης των ικανοτήτων των εθνικών συστημάτων υγειονομικής περίθαλψης και περιορισμού της μετάδοσης του ιού (Wolff & Ladi, 2020:1027-1028).

Ως απάντηση στην κρίση, κι έχοντας επιτύχει να προβλέψει τις κλιμακωτές επιπτώσεις της πανδημίας στην οικονομία, ανταποκρίθηκε ενορχηστρώνοντας συλλογικά και εκμεταλλευόμενη τα υπάρχοντα εργαλεία και τους μηχανισμούς κρίσεων (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2022). Τον Μάρτιο του 2020, οι ηγέτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατέληξαν συλλογικά σε συναίνεση για τέσσερις βασικές προτεραιότητες που θα λειτουργούσαν ως ο ακρογωνιαίος λίθος για την καταπολέμηση του εκτεταμένου αντίκτυπου της πανδημίας COVID-19. Εφάρμοσε μια σειρά μέτρων προς ελαχιστοποίηση των καταστροφικών επιπτώσεων, που έδειξαν την ικανότητά της να προσαρμοστεί (Fernández, 2021:1404).

Αρχικά, υλοποιήθηκαν πολλαπλές δράσεις για τον περιορισμό της μετάδοσης του ιού, τη διασφάλιση της σταθερής προσφοράς ιατρικών προμηθειών, την ενίσχυση των ερευνών για τις πιθανές θεραπείες και τα εμβόλια, καθώς και την παροχή βοήθειας για τη διατήρηση της απασχόλησης, τη στήριξη των επιχειρήσεων και την τόνωση της οικονομίας. Συγκεκριμένα, στον τομέα της έρευνας εμβολίων, ελήφθησαν γρήγορα ενέργειες οι οποίες διασφάλισαν την προοδευτική του πορεία (Tzagkarakis, Pappas & Kritas, 2020:71).

Μια ακόμη ενέργεια από πλευράς της Ε.Ε., αφορά τη δημιουργία των «πράσινων λωρίδων»¹ οι οποίες ουσιαστικά επέτρεψαν σε βασικούς εργαζόμενους και ασθενείς να ταξιδεύουν εντός της Ευρώπης παρά την προσωρινή αναστολή της Συμφωνίας του Σένγκεν², η οποία επέβαλλε προσωρινούς περιορισμούς στην ελεύθερη κυκλοφορία ανθρώπων εντός της Ε.Ε.. Η ικανότητα της Ε.Ε. να αναλαμβάνει τέτοιες ενέργειες μπορεί να γίνει κατανοητή μόνο στο πλαίσιο του μοναδικού πλαισίου διακυβέρνησής της, το οποίο ορίζεται από τη συνεργασία μεταξύ των κρατών-μελών της (Wolff & Ladi, 2020: 1027, 1029).

Κατά τη διάρκεια της κορύφωσης της πανδημίας COVID-19, οι ηγέτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης συμμετείχαν σε συχνές τηλεδιασκέψεις προκειμένου να

¹ Προκειμένου να μη σταματήσουν οι εμπορευματικές μεταφορές σε ολόκληρη την Ε.Ε. κατά την πανδημία και να διασφαλίζεται η συνεχής λειτουργία των εφοδιαστικών αλυσίδων, τα κράτη μέλη κλήθηκαν να ορίσουν όλα τα σχετικά σημεία διέλευσης των εσωτερικών συνόρων κατά μήκος του διευρωπαϊκού δικτύου μεταφορών ως «πράσινες λωρίδες» διέλευσης των συνόρων. Οι «πράσινες λωρίδες» όφειλαν να είναι ανοικτές για όλα τα εμπορευματικά οχήματα, ό,τι εμπορεύματα κι αν μετέφεραν.

² Η Συνθήκη Σένγκεν είναι ένα σύστημα που επιτρέπει την ελεύθερη κυκλοφορία πολιτών μεταξύ των συμμετεχουσών χωρών χωρίς εσωτερικούς ελέγχους. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της πανδημίας Covid-19, πολλές χώρες επέβαλαν περιορισμούς και ελέγχους στα σύνορά τους για να αντιμετωπίσουν τη διασπορά του ιού.

αξιολογήσουν και να αναλύσουν την κατάσταση, καθώς και να συγχρονίσουν τις αντιδράσεις τους. Ακόμη και όταν η περίοδος έκτακτης ανάγκης υποχώρησε, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επανεξέταζε διαρκώς το θέμα του COVID-19, με συνέπεια. Εκτός από τη διαμόρφωση σχεδίων για μελλοντική ανάκαμψη, οι ηγέτες της Ε.Ε. κατέληξαν σε συναίνεση για τη διατήρηση των συλλογικών προσπαθειών σε διάφορους τομείς. Αυτές περιλαμβάνουν την ανάπτυξη, την παραγωγή και τη διανομή εμβολίων κατά του COVID-19, τη θέσπιση στρατηγικών για διαγνωστικές δοκιμές και την αμοιβαία αναγνώριση των δοκιμών, την εφαρμογή διασυνοριακής ανίχνευσης επαφών, τη διαχείριση πρωτοκόλλων καραντίνας και τη δημιουργία ψηφιακών πιστοποιητικών εμβολιασμού (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2022).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ Ε.Ε. ΣΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΗΣ COVID-19

Η παγκόσμια έξαρση του κορονοϊού και η επακόλουθη εξάπλωση της πανδημίας COVID-19, είχε βαθύ αντίκτυπο στη σύγχρονη κοινωνία, επηρεάζοντας διάφορες πτυχές της κοινωνίας, συμπεριλαμβανομένης της δημόσιας υγείας, της οικονομίας και της κοινωνικής συνοχής. Υπό το φως αυτών των πρωτόγνωρων συνθηκών, η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιμετώπισε μία από τις σημαντικότερες προκλήσεις της μέχρι σήμερα, η οποία οδήγησε σε μια επανεκτίμηση του ρόλου της στη διαχείριση των κρίσεων, ιδίως για την αντιμετώπιση ενός επείγοντος κινδύνου για την υγεία.

Αυτό το κεφάλαιο στοχεύει να εμβαθύνει στον ρόλο που διαδραμάτισε η Ευρωπαϊκή Ένωση στη διαχείριση της κρίσης COVID-19, εξετάζοντας τις διάφορες προσπάθειες, πρωτοβουλίες και προκλήσεις που προέκυψαν σε αυτό το εξαιρετικά περίπλοκο και πολύπλευρο πλαίσιο.

2.1. Ο συντονιστικός ρόλος της Ε.Ε. στις προσπάθειες των κρατών – μελών για αντιμετώπιση της πανδημίας

Ήδη από την ίδρυσή της, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αντιμετωπίσει πολυάριθμες κρίσεις οι οποίες εκτείνονται πέρα από τα σύνορα, ποικίλλοντας, τόσο ως προς τη φύση, όσο και τη σοβαρότητα. Σε περιόδους κρίσης, οι θεσμοί της Ε.Ε. διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο προσφέροντας την τεχνογνωσία και τις συμβουλές τους. Ωστόσο, διαθέτουν επίσης την ικανότητα να ενεργοποιούν όλες εκείνες τις ικανότητες συντονισμού που διαθέτουν, γεγονός που επιτρέπει την ταχεία κινητοποίηση των εθνικών, των ευρωπαϊκών και των παγκόσμιων φορέων σε καθήκοντα όπως η αξιολόγηση, η ανταλλαγή πληροφοριών, η λήψη αποφάσεων και η εφαρμογή των απαραίτητων ενεργειών (Jordana & Triviño-Salazar, 2020:1-2).

Οι οργανισμοί της Ε.Ε. είναι εξειδικευμένοι φορείς που λειτουργούν με αποκεντρωμένο τρόπο και δεν διέπονται από τον κανόνα της πλειοψηφίας. Αντίθετα, τους ανατίθενται ενημερωτικές και ρυθμιστικές ευθύνες σε συγκεκριμένους τομείς πολιτικής. Η ίδρυση αυτών των οργανισμών σημαίνει την ανάθεση ορισμένων τεχνικών καθηκόντων και εξειδικευμένων λειτουργιών είτε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, είτε από μεμονωμένα κράτη μέλη της Ε.Ε.. Δεδομένης της φύσης τους, οι

οργανισμοί της Ε.Ε. βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στον συντονισμό με άλλους παράγοντες σε διάφορους τομείς πολιτικής, καθώς είναι ζωτικής σημασίας για αυτούς να ευθυγραμμίσουν τις προτιμήσεις και τις δράσεις τους (Tzagkarakis, Pappas & Kritas, 2020:70).

Ο συντονισμός των φορέων της Ε.Ε. για την αντιμετώπιση των κρίσεων, πραγματώνεται όταν τα θεσμικά τους χαρακτηριστικά, η επιμέρους επιχειρησιακή τους δυναμική και οι εμπλεκόμενοι φορείς ευθυγραμμίζονται. Όταν υπάρχει σύγκλιση των παραγόντων αυτών, οι θεσμοί είναι σε θέση να συνταχθούν σε μια συλλογική προσπάθεια για την αντιμετώπιση των ταχέως εξελισσόμενων απειλών χρησιμοποιώντας όλους τους διαθέσιμους πόρους. Ο εν λόγω συντονισμός απαιτείται όχι μόνο εντός του οργανισμού αλλά και με άλλους, όπως η Επιτροπή, τα κράτη μέλη και οι εθνικοί ρυθμιστικοί φορείς. Μέσω της συμμετοχής τους, οι θεσμοί της Ε.Ε. μπορούν να αναλάβουν ηγετικό ρόλο στο συντονισμό διαφόρων πτυχών στην αντιμετώπιση των κρίσεων. Η ικανότητα αυτών των φορέων να επιδεικνύουν τεχνικές ικανότητες και να παρέχουν συνοχή κατά τη διάρκεια κρίσεων, αποτελεί σαφή ένδειξη της ηγετικής τους θέσης στον τομέα (Jordana & Triviño-Salazar, 2020:2-3).

Το μέγεθος των κρίσεων υπερβαίνει κατά πολύ αυτό που μπορούν να χειριστούν οι παραδοσιακές μέθοδοι και πόροι διαχείρισης έκτακτης ανάγκης. Είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι ορισμένες χώρες ήταν επιτυχείς στη διαχείριση της τρέχουσας πανδημίας COVID-19, ενώ άλλες έχουν αγωνιστεί και δεν κατάφεραν να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στην κρίση. Τα ποικίλα αποτελέσματα υπογραμμίζουν τη σημασία της αποτελεσματικής λήψης αποφάσεων και της συνεργασίας μεταξύ διαφορετικών κρατών για την αντιμετώπιση αυτών των πολύπλοκων και εκτεταμένων προκλήσεων (Goniewicz κ.α., 2020:1-2).

Η αποτελεσματική διαχείριση αυτών των κρίσεων απαιτεί ένα επίπεδο συνεργασίας μεταξύ των υπευθύνων λήψης αποφάσεων καθώς και τη συμβολή ανθρώπινου δυναμικού διαφόρων κλάδων και πεδίων εξειδίκευσης, συμπεριλαμβανομένων εκείνων της οικονομίας και της πολιτικής. Αναγνωρίζοντας τον δυσανάλογο αντίκτυπο μιας πανδημίας, συγκροτήθηκαν διεπιστημονικές ομάδες για την αντιμετώπιση όλων των πτυχών της κρίσης -από την πρόληψη και τον έλεγχο της εξάπλωσης ασθενειών έως την εξέταση των ευρύτερων επιπτώσεων στη δημόσια

υγεία, την οικονομία, τις πολιτικές, ακόμη και τις διεθνείς σχέσεις μεταξύ των εθνών- (Goniewicz κ.α., 2020:3).

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, σε συνεργασία με άλλα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επαγρυπνούσε και επιμένει ακόμη, στην εφαρμογή διαφόρων μέτρων έναντι της COVID-19. Τα μέλη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου κατέληξαν σε αμοιβαία συμφωνία να συνεργαστούν εκτενώς στους βασικούς τομείς, τους οποίους θα δούμε αναλυτικά παρακάτω, για την καταπολέμηση της συνεχιζόμενης πανδημίας.

2.2. Οι πολιτικές και τα μέτρα σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης

Στις 28 Ιανουαρίου 2020, το Συμβούλιο της Ε.Ε. ανέλαβε την πρωτοβουλία να ενεργοποιήσει τον ολοκληρωμένο Μηχανισμό Αντιμετώπισης Πολιτικών Κρίσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (IPCR). Σε περιόδους κρίσεων ή καταστροφών, ανεξάρτητα από το εάν είναι φυσικής ή ανθρωπογενούς προέλευσης, η Ε.Ε. διαθέτει μια σειρά μηχανισμών αντιμετώπισης κρίσεων σε διάφορους τομείς, για την παροχή βοήθειας και την αποτελεσματική αντιμετώπιση της εκάστοτε κατάστασης. Αναγνωρίζοντας την αμείλικτη φύση και τον εκτεταμένο αντίκτυπο της πανδημίας COVID-19 σε διάφορους τομείς, όπως η υγεία, η πολιτική προστασία και η οικονομία, η Προεδρία ανέλαβε δράση στις 2 Μαρτίου 2020 για την ενεργοποίηση του μηχανισμού IPCR στο σύνολό του (Goniewicz κ.α., 2020:4).

Αυτή η λειτουργία πλήρους ενεργοποίησης επιβάλλει συνεδριάσεις διαχείρισης κρίσεων στις οποίες συμμετείχαν τα πληγέντα κράτη-μέλη, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης, το γραφείο του Προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, καθώς και οι σχετικοί φορείς της Ε.Ε. και οι αντίστοιχοι εμπειρογνώμονες. Οι Ολοκληρωμένες Ρυθμίσεις Αντιμετώπισης Πολιτικών Κρίσεων (IPCR) τάσσονται υπέρ της διευκόλυνσης της ταχείας και συντονισμένης λήψης αποφάσεων σε πολιτικό επίπεδο εντός της Ε.Ε., ιδίως ενόψει μεγάλων και περίπλοκων κρίσεων. Χρησιμοποιώντας αυτόν τον μηχανισμό, η Προεδρία του Συμβουλίου αναλαμβάνει την ευθύνη του συντονισμού της πολιτικής απάντησης στην υγειονομική κρίση, καθιερώνοντας την επικοινωνία αλλά και τη συνεργασία μεταξύ των θεσμικών οργάνων της Ε.Ε., των κρατών-μελών που επλήγησαν και άλλων σημαντικών μερών (Goniewicz κ.α., 2020:7-8).

Καθώς η πανδημία COVID-19 και τα συμβάντα δημόσιας υγείας εξελίσσονται με την πάροδο του χρόνου, το Ευρωπαϊκό Κέντρο Πρόληψης και Ελέγχου Νοσημάτων

(ECDC) έχει τη δυνατότητα να εκδίδει και να δημοσιεύει επικαιροποιημένες εκτιμήσεις κινδύνου. Οι πρωταρχικοί τομείς εστίασης του ECDC περιλαμβάνουν την επιτήρηση, τις πληροφορίες για τα κρούσματα, τις στρατηγικές απόκρισης, τις επιστημονικές συμβουλές, τη μικροβιολογία, τα μέτρα ετοιμότητας, την εκπαίδευση στη δημόσια υγεία, τις διεθνείς σχέσεις και την επικοινωνία για την υγεία. Για την παροχή των πιο πρόσφατων πληροφοριών και αξιολογήσεων σχετικά με την επιδημία της πανδημίας COVID-19 ειδικά στην Ευρώπη, το ECDC έχει δημιουργήσει έναν ειδικό ιστότοπο³. Επιπλέον, το περιοδικό τους Eurosurveillance⁴ επιταχύνει τη δημοσίευση εκθέσεων που περιέχουν τα πιο πρόσφατα και σχετικά επιστημονικά δεδομένα σχετικά με την εξάπλωση του ιού και τον αντίκτυπό του (Goniewicz κ.α., 2020:3).

2.2.1. Τα περιοριστικά μέτρα

Η Ευρωπαϊκή Ένωση κατέβαλλε συντονισμένη προσπάθεια να συνεργαστεί με τα κράτη-μέλη της προκειμένου να περιοριστεί αποτελεσματικά η εξάπλωση του ιού. Για την επίτευξη αυτού του στόχου, τόσο εντός όσο και εκτός Ευρώπης, εφαρμόστηκαν σημαντικά μέτρα στα σύνορα, καθώς οι ηγέτες της Ε.Ε. έλαβαν την απόφαση να επιβάλουν προσωρινούς περιορισμούς στα μη απαραίτητα ταξίδια, με ισχύ 30 ημερών. Οι ταξιδιωτικοί αυτοί περιορισμοί τέθηκαν προκειμένου να διασφαλιστεί η ασφάλεια και η ευημερία όλων των ατόμων εντός της Ε.Ε. (Deredakis, 2022:195).

Ωστόσο, από την 1^η Ιουλίου 2020, για ορισμένες περιπτώσεις κατοίκων χωρών εκτός Ε.Ε., υπήρξε σταδιακή άρση αυτών των περιορισμών. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι αυτή η λίστα των χωρών που τελούσαν υπό ταξιδιωτικούς περιορισμούς δεν ήταν στατική, αλλά αναπροσαρμόζονταν τακτικά. Η απόφαση να προστεθούν ή να αφαιρεθούν χώρες από αυτήν τη λίστα στηριζόταν σε πολλούς παράγοντες, συμπεριλαμβανομένης της εκάστοτε επιδημιολογικής κατάστασης, των μέτρων περιορισμού, καθώς και οικονομικών και κοινωνικών παραγόντων. Στόχος ήταν αναμφίβολα να επιτευχθεί μια λεπτή ισορροπία μεταξύ της διαφύλαξης της δημόσιας

³ European Centre for Disease Prevention and Control: An agency of the European Union <https://www.ecdc.europa.eu/en>

⁴ Europe's journal on infectious disease surveillance, epidemiology, prevention and control <https://www.eurosurveillance.org/>

υγείας και της υποστήριξης των οικονομικών και κοινωνικών αναγκών όλων των εμπλεκόμενων κρατών-μελών (Deredakis, 2022:194).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, παρά το γεγονός ότι είχε περιορισμένα δεδομένα σχετικά με την εξάπλωση και την εξέλιξη του ιού, πρότεινε ένα lockdown διάρκειας ενός μήνα προκειμένου να βοηθήσει στον περιορισμό της επιδημίας και να ενισχύσει το ευρωπαϊκό σύστημα υγειονομικής περίθαλψης για τη διαχείριση της αναμενόμενης εισροής ασθενών. Διάφορες χώρες της Ε.Ε. έκαναν το βήμα να κλείσουν τα σύνορά τους τον Μάρτιο, με την Πολωνία να εφαρμόζει αυτόν τον περιορισμό στις 15 Μαρτίου 2020. Αν και στους Πολωνούς πολίτες ήταν επιτρεπτό να επιστρέψουν στη χώρα τους, ταυτόχρονα ήταν αναγκασμένοι να υποβληθούν σε υποχρεωτική καραντίνα 14 ημερών στο σπίτι. Οι διεθνείς πτήσεις και οι σιδηροδρομικές συνδέσεις είχαν σταματήσει, εξαιρουμένων των βασικών έργων μεταφοράς εμπορευμάτων. Ωστόσο, η μεταφορά των απαραίτητων αγαθών επιτρεπόταν για τη διέλευση των πολωνικών συνόρων. Με τον ίδιο τρόπο, η Σουηδία έκλεισε τα σύνορά της στις 19 Μαρτίου 2020, με αρχική διάρκεια 30 ημερών (Goniewicz, 2020:4).

2.2.2. Η υγειονομική προστασία

Η Ευρωπαϊκή Ένωση συνεργάστηκε ενεργά με τα κράτη-μέλη της ώστε να εγγυηθεί τη διαθεσιμότητα ατομικού προστατευτικού εξοπλισμού και ιατρικών προμηθειών, ενώ επίσης παρείχε εκτεταμένη υποστήριξη στα συστήματα υγειονομικής περίθαλψης σε όλη την Ευρώπη (Fernández, 2021:1400). Αυτή η δέσμευση πραγματοποιήθηκε μέσω διαφόρων πρωτοβουλιών, όπως η κοινή προμήθεια μασκών προσώπου και άλλα μέτρα αυτοπροστασίας. Επιπλέον, στις 19 Μαρτίου, η Ε.Ε. δημιούργησε αποθέματα μέσω της Πρωτοβουλίας RescEU, την οποία θα δούμε αναλυτικά παρακάτω, τα οποία χρησίμευσαν ως ένα κεντρικό ευρωπαϊκό απόθεμα βασικού ιατρικού εξοπλισμού.

Αυτά τα αποθέματα περιλάμβαναν σημαντικά είδη όπως αναπνευστήρες, επαναχρησιμοποιούμενες μάσκες, εμβόλια, θεραπευτικά φάρμακα και προμήθειες εργαστηρίου. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 90% της χρηματοδότησης αυτής της επιχείρησης το παρείχε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Με την εφαρμογή αυτών των μέτρων, η Ε.Ε. στόχο είχε να ενισχύσει τις υποδομές υγείας των κρατών-μελών της και να

εξασφαλίσει την αποτελεσματική κατανομή των πόρων ενόψει της συνεχιζόμενης υγειονομικής κρίσης (Goniewicz κ.α., 2020:3).

Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει καταβάλει προσπάθειες να ενισχύσει τους δεσμούς της με την ευρωπαϊκή βιομηχανία προκειμένου να τονώσει την παραγωγή βασικών προμηθειών. Για να επιτευχθεί αυτό, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δρομολόγησε ειδικές προσκλήσεις για τη συγκέντρωση ιατρικού εξοπλισμού και προμηθειών για συστήματα υγείας στις χώρες μέλη(Fernández,2021:1400). Οι προσκλήσεις αυτές έλαβαν θετική ανταπόκριση από 25 κράτη-μέλη και αφορούσαν τις 28 Φεβρουαρίου, 17 Μαρτίου και 19 Μαρτίου 2020. Συγκεκριμένα, η πρώτη πρόσκληση οδήγησε σε προσφορές που αντιστοιχούσαν στα απαιτούμενα ποσά. Τις επόμενες εβδομάδες, οι συμβάσεις που σχετίζονταν με αυτές τις προσκλήσεις ήταν υπό επεξεργασία και αναμενόταν ότι η διανομή εξοπλισμού και προμηθειών στα κράτη-μέλη θα γινόταν αμέσως μετά. Για να διασφαλίσει την ασφάλεια και την αποτελεσματικότητα αυτών των προμηθειών, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει αναδιαμόρφωσε το πλαίσιο εκείνο που επέτρεπε στους κατασκευαστές να διαθέτουν στην αγορά ένα ευρύτερο φάσμα συσκευών αυτοπροστασίας για ασθενείς, εργαζόμενους στον τομέα της υγείας και το ευρύ κοινό(Goniewicz,2020:5).

2.2.3. Η χρηματοδοτική ενίσχυση

Η έξαρση της πανδημίας COVID-19, έπληξε τα κράτη-μέλη με έναν απροσδόκητο και σοβαρό τρόπο, με πολύ σημαντικές επιπτώσεις στις κοινωνίες και τις οικονομίες τους (Ανδρέου, 2022: 132). Αυτή η υγειονομική κρίση οδήγησε σε σημαντική ύφεση τα κράτη-μέλη λόγω της απότομης επιβράδυνσης της οικονομικής δραστηριότητας. Τα προβλήματα είχαν την τάση να επιδεινώνονται ακόμα περισσότερο λόγω των περιορισμών ρευστότητας, καθώς οι επιχειρήσεις ήρθαν αντιμέτωπες με δυσκολίες στην εξόφληση των οφειλών τους, τόσο προς τους προμηθευτές όσο και προς τους εργαζόμενους (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021).

Την ίδια στιγμή, υπήρχε ανάγκη για επιπλέον δημόσιους πόρους προκειμένου να υποστηριχθούν τα συστήματα υγειονομικής περίθαλψης και άλλες σχετικές δράσεις που σχετίζονταν άμεσα με την επιδημική έξαρση. Η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιμετώπισε την πανδημία COVID-19 και διαμέσου της παροχής οικονομικής υποστήριξης στα κράτη-μέλη της, ποικιλοτρόπως (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021).

Οι χρηματοδοτικές ενισχύσεις από πλευράς της Ε.Ε. παρείχαν στα κράτη-μέλη τα απαραίτητα μέσα για να αντιμετωπίσουν τα τρία κυριότερα ζητήματα στην καταπολέμηση της πανδημίας και των επακόλουθων οικονομικών της επιπτώσεων. Αυτές οι προτεραιότητες περιλάμβαναν αυξημένες δαπάνες υγειονομικής περίθαλψης, υποστήριξη για προγράμματα εργασίας μικρής διάρκειας και βοήθεια για το κεφάλαιο κίνησης των επιχειρήσεων(Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2020).

Προκειμένου να διασφαλιστεί η διαθεσιμότητα αυτού του χρηματικού ποσού, η Επιτροπή υπέβαλε πρόταση για ταχεία αξιοποίηση των αναξιοποίητων ταμειακών αποθεμάτων από τα κονδύλια της Ε.Ε.. Αυτή η κίνηση παρείχε ουσιαστικά στα κράτη μέλη άμεσους οικονομικούς πόρους, βοηθώντας έτσι στην επιτάχυνση της εκταμίευσης των υπολοίπων 37 δισεκατομμυρίων ευρώ που δεν είχαν ακόμη διατεθεί στα προγράμματα της πολιτικής συνοχής που εκτείνονται από το 2014 έως το 2020 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021).

Η πρώτη αντίδραση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην κρίση της COVID-19 εκδηλώθηκε κυρίως γύρω από την ανάγκη δημιουργίας νέων εργαλείων και μέτρων με στόχο την αντιμετώπιση των προκλήσεων που έθεσε η πανδημία(Renda & Castro, 2020:5). Κεντρικό στοιχείο αυτής της χρηματοδοτικής ενίσχυσης, αποτέλεσαν το Πρόγραμμα SURE, χρηματοδοτικής πίστωσης ύψους 100 δισεκατομμυρίων ευρώ, για τον μετριασμό των κινδύνων ανεργίας σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης και ο Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΜΑΑ), ο οποίος αποτελεί ένα προσωρινό εργαλείο το οποίο εντάσσεται στο πλαίσιο του Next Generation EU (NGEU) (Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2020). Το Next Generation EU (NGEU) ως οικονομικό σχέδιο της Ε.Ε., χρηματοδοτικής πίστωσης ύψους 807 δισεκατομμυρίων ευρώ, αποσκοπεί στην ενίσχυση και στην τόνωση της ανθεκτικότητας της απέναντι στην τρέχουσα υγειονομική κρίση(Deredakis, 2022:194).

Τα χρηματοδοτικά αυτά εργαλεία, πρόκειται να αναλυθούν λεπτομερώς σε επόμενο κεφάλαιο.

Μέσω του Μηχανισμού Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, η Επιτροπή συγκεντρώνει κεφάλαια από τις κεφαλαιαγορές διαμέσου της έκδοσης ομολόγων εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής(Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2020). Αναλυτικότερα, αξιοποίησε την ευνοϊκή πιστοληπτική ικανότητα της και τα χαμηλά επιτόκια δανεισμού από τις αγορές, προκειμένου να αποκτήσει κεφάλαια. Στη

συνέχεια, αυτά τα κεφάλαια είναι διαθέσιμα για τα κράτη-μέλη, ώστε να υλοποιήσουν τόσο τις επενδύσεις όσο και τις μεταρρυθμίσεις που επιθυμούν. Αξιοποιούνται για προγράμματα ανασυγκρότησης που στόχο έχουν την αντιμετώπιση των οικονομικών και κοινωνικών ζημιών και την προετοιμασία για ένα καλύτερο μέλλον(Fernández, 2020:1408).

Με τον τρόπο αυτό, οι οικονομίες των κρατών-μελών αλλά και οι κοινωνίες τους, καθίστανται πιο βιώσιμες, πιο ανθεκτικές και περισσότερο προετοιμασμένες, είτε πρόκειται για την πράσινη είτε για την ψηφιακή μετάβαση, σύμφωνα με τις προτεραιότητες της Ε.Ε. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021).

Το πρόγραμμα React-EU της Ε.Ε., το οποίο ήρθε στο φως το Δεκέμβριο 2020, στοχεύει στην ανάκαμψη από την κρίση, παρέχοντας επιπλέον χρηματοδότηση για βασικούς τομείς που είναι ζωτικής σημασίας για την οικοδόμηση μιας ισχυρής και υγιούς ανάκαμψης. Το πρόγραμμα επιδιώκει να υποστηρίξει τη διατήρηση των θέσεων εργασίας μέσω πρωτοβουλιών, όπως προγράμματα βραχυχρόνιας εργασίας και βοήθεια για αυτοαπασχολούμενους. Επιπλέον, τα κεφάλαια μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την προώθηση της δημιουργίας θέσεων εργασίας και της απασχόλησης των νέων, την ενίσχυση των συστημάτων υγειονομικής περίθαλψης και την παροχή οικονομικής υποστήριξης σε μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (Κρητικός, 2021: 205).

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι αυτή η στήριξη δεν περιορίζεται σε συγκεκριμένους οικονομικούς τομείς, αλλά επεκτείνεται σε τομείς που επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από την κρίση, όπως ο τουρισμός και ο πολιτισμός (Widuto, 2020).

Τα κράτη- μέλη έχουν την ευελιξία να αποφασίσουν πώς θα διαθέσουν τα κονδύλια, με την κατανομή να βασίζεται στη σχετική ευημερία τους και τη σοβαρότητα των επιπτώσεων της κρίσης στις οικονομίες και τις κοινωνίες τους, συμπεριλαμβανομένου του ζητήματος της ανεργίας των νέων. Το React-EU, στο πλαίσιο αντιμετώπισης των εκτεταμένων κοινωνικών επιπτώσεων της πανδημίας COVID-19, είχε ως στόχο να διαθέσει επιπλέον πόρους για τη στήριξη και την τόνωση της οικονομικής ανάπτυξης, πρωτίστως δίνοντας προτεραιότητα στη βιώσιμη ανάκαμψη, στην προώθηση πράσινων πρωτοβουλιών, στον ψηφιακό μετασχηματισμό και στη δημιουργία ανθεκτικών οικονομικών συστημάτων. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται σε περιοχές που έχουν πληγεί σοβαρά από την κρίση του κορονοϊού, ιδίως σε εκείνες

που εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τομείς όπως ο τουρισμός και ο πολιτισμός (Frederic, 2023).

Ο πρωταρχικός στόχος της Επιτροπής, μέσω του React-EU, είναι να δημιουργήσει μια σύνδεση μεταξύ των μέτρων άμεσης αντιμετώπισης καταστάσεων έκτακτης ανάγκης και της μακροπρόθεσμης διαδικασίας ανάκαμψης, στόχος ο οποίος επιτεύχθηκε με την ενίσχυση της ανθεκτικότητας και της προσαρμοστικότητας των συστημάτων υγειονομικής περίθαλψης, καθώς και με τη διασφάλιση της διατήρησης και δημιουργίας ευκαιριών απασχόλησης, ιδιαίτερα για τον νεότερο πληθυσμό(Ευρωπαϊκή Επιτροπή).

2.3. Οι διεθνείς συνεργασίες στήριξης των κρατών – μελών

Η ιδέα της αλληλεγγύης αποτελεί βασικό συστατικό τόσο στη δημιουργία όσο και στην εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά η πανδημία COVID-19, ήταν ζωτικής σημασίας η Ευρωπαϊκή Ένωση να επιδείξει ταχύτητα, προσαρμοστικότητα και συνεργασία. Τόσο η Ε.Ε. όσο και τα μέλη της ανέπτυξαν συγκεκριμένες ενέργειες αλληλεγγύης προς τους πολίτες τους, διατηρώντας συνεχή επικοινωνία μεταξύ τους, επιτυγχάνοντας τον συντονισμό κατά τη διάρκεια αυτής της παγκόσμιας κρίσης υγείας (Renda & Castro, 2020:2).

Επιπλέον, υπήρξε ενεργή συνεργασία για τη διασφάλιση φαρμακευτικών αποθεμάτων και ιατρικών προμηθειών, ειδικά στις χώρες με υψηλότερο υϊκό φορτίο. Οι θεσμοί της Ε.Ε. ενθάρρυναν την ταχεία ανάπτυξη και διανομή εμβολίων στην Ένωση, δρώντας από κοινού και αλληλέγγυα στην προμήθεια και διανομή τους (Chesbrough, 2020: 410). Ωστόσο, ο οικονομικός συντονισμός δεν ήταν απρόσκοπτος, καθώς οι χώρες με τις πιο σταθερές οικονομίες, οι οποίες δεν είχαν πληγεί σημαντικά από την πανδημία, δίστασαν να προσφέρουν περαιτέρω οικονομική στήριξη. Παρ' όλες τις προκλήσεις, τα κράτη-μέλη κατάφεραν αν συνεργαστούν, ενισχύοντας έτσι την αίσθηση της αλληλεγγύης στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2022).

Παρά την καίρια σημασία των εθνικών κυβερνήσεων μέσα από το πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στη διαχείριση κρίσεων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η συμβολή των Ευρωπαϊκών θεσμών, όπως της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, στην αντιμετώπιση της COVID-19 ήταν επίσης ξεκάθαρη (Brooks, de Ruijter & Greer, 2020:34). Οι εν λόγω

θεσμοί διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην κοινοτική δράση ενάντια στην πανδημία, με την Επιτροπή, για παράδειγμα, να συστήνει ένα ειδικό οργανισμό για την αντιμετώπιση του κορονοϊού και να αναλαμβάνει τον συντονισμό των προσπαθειών για την καταπολέμηση της εξάπλωσης του ιού (Barbier-Gauchard κ.α., 2021).

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, παρόλο που δεν ήταν πρωτοστάτης στη λήψη αποφάσεων, ανέδειξε τη σημασία της διαφάνειας, της αλληλεγγύης και της πρόσβασης στο ζήτημα των εμβολίων. Συνέβαλλε επίσης στην ενίσχυση του διεθνούς ρόλου της Ε.Ε. μέσω διαφόρων πρωτοβουλιών, όπως η καθιέρωση του ψηφιακού πιστοποιητικού COVID-19 και η πρόταση για την προσωρινή κατάργηση των δικαιωμάτων ευρεσιτεχνίας για τα εμβόλια (Chesbrough, 2020:412).

2.3.1. Πρωτοβουλία RescEU

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή λαμβάνοντας μέτρα για την ενίσχυση του μηχανισμού πολιτικής προστασίας της, εισήγαγε την πρωτοβουλία RescEU, με στόχο την ενίσχυση της προστασίας των πολιτών από καταστροφές και την αποτελεσματική διαχείριση των αναδυόμενων κινδύνων. Η RescEU έχει αναπτυχθεί ως μια εφεδρεία ευρωπαϊκών δυνάμεων, με την πλήρη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτή η ολοκληρωμένη πρωτοβουλία περιλαμβάνει ένα στόλο πυροσβεστικών αεροσκαφών και ελικοπτέρων, ιατρικών αεροπλάνων εκκένωσης καθώς και ένα απόθεμα ιατρικών προμηθειών και νοσοκομείων πεδίου, τα οποία είναι όλα έτοιμα να αναλάβουν άμεσα κάθε κατάσταση έκτακτης ανάγκης στον τομέα της υγείας(Ευρωπαϊκή Επιτροπή).

Επιπλέον, η RescEU περιλαμβάνει διάφορους άλλους βασικούς πόρους, όπως τα καταφύγια, τα μέσα μεταφοράς, η υλικοτεχνική υποστήριξη και οι προμήθειες ενέργειας. Η συνεχιζόμενη πανδημία COVID-19 έχει επηρεάσει σημαντικά την ικανότητα των κρατών-μελών να υποβοηθούν το ένα το άλλο, ιδιαίτερα όταν πολλές από τις χώρες αυτές αντιμετωπίζουν ταυτόχρονα παρόμοιες κρίσεις. Σε τέτοιες καταστάσεις, όταν τα κράτη-μέλη απαιτούν πρόσθετη υποστήριξη για να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στις προκλήσεις, η Ε.Ε. παρέχει προστασία σε πολλαπλά επίπεδα. Μέσω της πρωτοβουλίας RescEU, η Ε.Ε. διασφαλίζει την ταχύτερη και πιο ολοκληρωμένη αντίδραση, ενισχύοντας τη συνολική ανθεκτικότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Puślecki, Dąbrowski & Puślecki, 2021:1065).

Κατά τους πρώτους έξι μήνες του 2020, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έλαβε σημαντικά μέτρα για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της Πρωτοβουλίας. Πιο συγκεκριμένα, χορηγήθηκε αυξημένη χρηματοδότηση στη RescEU ενώ ταυτόχρονα δημιουργήθηκαν πρόσθετες εγκαταστάσεις αποθήκευσης σε κάθε κράτος-μέλος. Επιπλέον, η Επιτροπή εφάρμοσε συμπληρωματική νομοθεσία έκτακτης ανάγκης που διευκόλυνε τη δημιουργία ενός κεντρικού αποθέματος στο πλαίσιο της RescEU (Forman & Mossialos, 2021).

2.3.2. Κέντρο Συντονισμού Αντιμετώπισης Εκτάκτων Αναγκών

Επιπλέον, με την εφαρμογή του μηχανισμού Πολιτικής Προστασίας της, η Ευρωπαϊκή Ένωση έλαβε την ευκαιρία να ενισχύσει τη συνεργασία μεταξύ των κρατών-μελών της στον τομέα της πολιτικής προστασίας. Σε καταστάσεις όπου το μέγεθος μιας κρίσης ξεπερνά τις ικανότητες ενός συγκεκριμένου έθνους να ανταποκριθεί αποτελεσματικά, η εν λόγω χώρα έχει τη δυνατότητα να ζητήσει βοήθεια και υποστήριξη απευθυνόμενος στο Κέντρο Συντονισμού Αντιμετώπισης Έκτακτης Ανάγκης ('Emergency Response Coordination Centre (ERCC)', 2023⁵).

Το Κέντρο Συντονισμού Αντιμετώπισης Έκτακτης Ανάγκης αποτελεί τον πυρήνα του μηχανισμού πολιτικής προστασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διαδραματίζοντας κρίσιμο ρόλο στη διευκόλυνση της παροχής βοήθειας στα έθνη εκείνα που πλήττονται από διάφορες καταστροφές. Τα καθήκοντά του περιλαμβάνουν τον συντονισμό της παροχής βοήθειας, προς διασφάλιση της ταχείας κινητοποίησης της υποστήριξης έκτακτης ανάγκης. Ουσιαστικά, το ERCC αναλαμβάνει τον ρόλο ενός κεντρικού κόμβου συντονισμού, ενισχύοντας τη συνεργασία μεταξύ όλων των κρατών-μελών της Ε.Ε., της πληγείσας χώρας και των ειδικών στην πολιτική προστασία και την ανθρωπιστική βοήθεια. Λειτουργώντας ασταμάτητα, το ERCC παραμένει προσβάσιμο 24 ώρες το 24ωρο, επεκτείνοντας τη βοήθειά του σε κάθε έθνος, τόσο εντός όσο και εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που έχει πληγεί από οποιαδήποτε κρίση, κατόπιν αιτήματος των εκάστοτε εθνικών αρχών ή ενός φορέα των Ηνωμένων Εθνών(Goniewicz κ.α., 2020:5).

Αξίζει να αναφερθεί ότι μόλις το 2022, ο μηχανισμός τέθηκε σε λειτουργία σε συνολικά 106 περιπτώσεις, με στόχο μεταξύ άλλων την καταπολέμηση των

⁵ [Emergency Response Coordination Centre](#)

εκτεταμένων επιπτώσεων της πανδημίας COVID-19 τόσο στην Ευρώπη όσο και σε ολόκληρο τον κόσμο (''Emergency Response Coordination Centre (ERCC)'', 2023).

2.3.3. Επιστημονικές έρευνες μέσω Horizon 2020

Εκτός από τις πολλές άλλες σημαντικές ενέργειες, η Ευρωπαϊκή Ένωση έκανε σημαντικά βήματα για την προώθηση και την υποστήριξη όλων των ερευνητικών προσπαθειών που στόχευσαν την ανάπτυξη αποτελεσματικών θεραπειών και εμβολίων για την COVID-19. Η εμφάνιση της COVID-19 αποτέλεσε το κίνητρο για συντονισμένες πρωτοβουλίες στον τομέα της καινοτομίας, τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο. Ενισχύθηκε η τάση συνεργασίας μεταξύ ερευνητών σε διάφορα μέρη του κόσμου και η έννοια της ανοικτής επιστήμης απέκτησε πραγματική σημασία, καθώς πανεπιστήμια, ερευνητικοί οργανισμοί και φορείς πολιτικής προσαρμόστηκαν στη νέα πραγματικότητα και εστίασαν τις προσπάθειές τους σε έναν κοινό στόχο (EKT, 2020).

Μια αξιοσημείωτη πρωτοβουλία έλαβε χώρα την 1^η Απριλίου 2020, όταν επιστήμονες από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασαν πρωτοποριακές διαδικασίες ελέγχου δοκιμών που έχουν σχεδιαστεί για την ακριβή αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας έως και 60 εκατομμυρίων εργαστηριακών δοκιμών σε ολόκληρη την Ε.Ε.. Αυτές οι καινοτόμες μέθοδοι δειγματοληψίας όχι μόνο ελαχιστοποίησαν την εμφάνιση ψευδώς αρνητικών αποτελεσμάτων αλλά απαιτούσαν επίσης τη μικρότερη δυνατή ποσότητα υλικού δείγματος. Η σχολαστική αυτή προσέγγιση εξασφάλισε ότι η απόδοση των τεστ κορονοϊού αξιολογήθηκε διεξοδικά, οδηγώντας σε πιο αξιόπιστα αποτελέσματα (Broberg, Ködmön, Leitmeyer, Melidou, Struelens & Keramarou, 2020).

Επιπλέον, η Ε.Ε. έχει επιδείξει την ακλόνητη δέσμευσή της για την επιτάχυνση και την προώθηση της έρευνας για την COVID-19 με τη διάθεση σημαντικού ποσού χρηματοδότησης. Δεδομένης της πιεστικής φύσης αυτού του κινδύνου για την υγεία, έχει αφιερωθεί σημαντικός χρόνος και πόροι για την προώθηση και τη δημιουργία νέων εμβολίων, φαρμάκων, ιατρικών συσκευών και διαφόρων άλλων ιατρικών τεχνολογιών (Puślecki, Dąbrowski & Puślecki, 2021:1051-1052).

Συνολικά 47,5 εκατομμύρια ευρώ έχουν αποδεσμευτεί για έργα τα οποία σχετίζονται με τα εμβόλια και τις θεραπείες μέσω του προγράμματος «Horizon 2020»

της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το πρόγραμμα «Horizon 2020» αναγνωρίζεται ευρέως ως η πιο εκτεταμένη πρωτοβουλία έρευνας και καινοτομίας που έχει αναληφθεί ποτέ από την Ένωση, με γενναίο προϋπολογισμό σχεδόν 80 δισεκατομμυρίων ευρώ που διατέθηκε για μια επταετία μεταξύ 2014 και 2020(Goniewicz κ.α., 2020:6). Επενδύοντας τόσο σημαντικούς πόρους στην έρευνα για την COVID-19, η Ε.Ε. στοχεύει να διευκολύνει την ανάπτυξη αποτελεσματικών λύσεων που θα συμβάλουν τελικά στην υπέρβαση της παγκόσμιας υγειονομικής κρίσης που προκαλεί η πανδημία COVID-19 (Puślecki, Dąbrowski & Puślecki, 2021:1065).

Σύμφωνα με τους Puślecki, Dąbrowski και Puślecki (2021), στον παρακάτω πίνακα απεικονίζονται ενδεικτικές δράσεις του προγράμματος «Horizon 2020» ανάλογα με τις κύριες ανάγκες και τη χρηματοδοτική συνεισφορά της Ε.Ε. στο πλαίσιο αντιμετώπισης της COVID-19(Goniewicz κ.α., 2020:6).

Πίνακας 1: Έργα του προγράμματος «Horizon 2020» στο πλαίσιο της πανδημίας COVID-19.

Category	Number of projects	Funding (million euro)
Clinical management and treatment	45	EUR 118.9
Vaccines	4	EUR 108.2
Preparedness and crisis management	25	EUR 78.2
Health system resilience	27	EUR 48.5
Basic science, including biology of SARS-Cov-2 virus	24	EUR 38.2
Diagnosis	25	EUR 36.3
Public health measures	11	EUR 12.3

Πηγή: Puślecki, Dąbrowski & Puślecki, 2021.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αναδειχθεί ως εξέχων παράγοντας στην παγκόσμια σκηνή και στην παροχή βοήθειας διεθνώς. Μέσω της πρωτοβουλίας «Horizon 2020», η Ε.Ε. έχει χρηματοδοτήσει αποτελεσματικά ολόκληρο το ερευνητικό πλαίσιο της αντιμετώπισης της COVID-19.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ COVID-19 ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΕ

Το κεφάλαιο αυτό εξετάζει τις επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 στην οικονομία, με έμφαση στο ευρωπαϊκό περιβάλλον. Η ξαφνική εμφάνιση και η ταχεία εξάπλωση του κορονοϊού, προκάλεσαν παγκόσμια αναστάτωση, επηρεάζοντας τις οικονομίες όλων των χωρών, με την Ευρωπαϊκή Ένωση να μην αποτελεί εξαίρεση.

Οι επιπτώσεις της πανδημίας δεν περιορίστηκαν μόνο στη δημόσια υγεία, αλλά επεκτάθηκαν και στο οικονομικό τοπίο, με ιδιαίτερα αισθητές συνέπειες για την ευρωπαϊκή οικονομική διακυβέρνηση. Από την παγκόσμια αναστολή των εμπορικών δραστηριοτήτων μέχρι τις δραματικές συνέπειες στην αγορά εργασίας και τις παρεμβάσεις των κεντρικών τραπεζών, η πανδημία έχει αναδιαμορφώσει τον τρόπο με τον οποίο κατανοούμε και διαχειριζόμαστε την οικονομική πολιτική.

Αυτό το κεφάλαιο προσφέρει μια ανάλυση των οικονομικών αντιδράσεων και προκλήσεων που προέκυψαν, επικεντρώνοντας στις αλλαγές στην ευρωπαϊκή οικονομική διακυβέρνηση και τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

3.1. Ο αντίκτυπος της υγειονομικής κρίσης στην οικονομία

Εκτός από τις δραματικές επιπτώσεις στην ανθρώπινη ζωή, όπως καταδείκνυε ολοένα και περισσότερο, το υψηλό ποσοστό θνησιμότητας, η πανδημία της COVID-19 είχε επίσης μαζικές οικονομικές επιπτώσεις που επηρέασαν ουσιαστικά σχεδόν όλους τους παραγωγικούς τομείς σε παγκόσμιο επίπεδο.

Αρχικά, η δραματική μείωση της οικονομικής δραστηριότητας και η απότομη εξασθένηση της ανθρώπινης κινητικότητας σε εθνικό επίπεδο, είχαν άμεσα αρνητικές επιδράσεις στην οικονομία. Στα πρώτα στάδια της πανδημίας, η Κίνα, η οποία αποτελεί μια κινητήρια δύναμη στην παγκόσμια οικονομία, έθεσε σε παύση όλες τις παραγωγικές της εργασίες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη διατάραξη της παγκόσμιας παραγωγικής αλυσίδας, καθιστώντας αδύνατο για οποιαδήποτε χώρα ή επιχειρηματική δραστηριότητα να παραμείνει ανεπηρέαστη (Chakraborty & Maity, 2020:3).

Καθώς η πανδημία συνέχιζε να εξαπλώνεται, έθεσε σε κίνδυνο και σε μεγάλη δοκιμασία ακόμη και τις πιο ισχυρές οικονομίες του κόσμου. Στην προσπάθεια ελέγχου της διάδοσης του ιού, πολλές από τις χώρες που είχαν πληγεί σοβαρά αποφάσισαν να υιοθετήσουν μέτρα πλήρους αποκλεισμού, περιορίζοντας έτσι ακόμη περισσότερο την οικονομική δραστηριότητα. Αυτή η δύσκολη απόφαση υπογράμμισε την κατεπείγουσα ανάγκη για στρατηγικές που θα ισορροπούσαν μεταξύ της προστασίας της δημόσιας υγείας και της ελαχιστοποίησης των οικονομικών απωλειών (Chakraborty & Maity, 2020:4).

Η παγκόσμια αναταραχή στις αλυσίδες εφοδιασμού και η αναστολή μεγάλου αριθμού διεθνών πτήσεων οδήγησαν σε παγκόσμια οικονομική δυσπραγία. Ταυτόχρονα, η παγκόσμια οικονομία πάσχιζε να αντιμετωπίσει τις αλλαγές στο καταναλωτικό μοντέλο, την απότομη κάθοδο των χρηματιστηριακών αγορών και τη γενικευμένη αβεβαιότητα που επικρατούσε, τόσο στις επιχειρήσεις όσο και στους καταναλωτές. Σε πολλές από τις χώρες που έχουν πληγεί από την COVID-19, κέντρα εκπαίδευσης, εμπορίου, αθλητισμού και πολιτισμού είχαν παντελώς διακόψει τη λειτουργία τους.

Πολλοί παραγωγικοί τομείς, μεταξύ άλλων της βαριάς βιομηχανίας, παρέμειναν αδρανείς για εκτεταμένη χρονική περίοδο, προκαλώντας ουσιαστικές οικονομικές απώλειες (Nicola κ.α., 2020:186). Επίσης, ο τομέας του τουρισμού και των μεταφορών βρέθηκε αντιμέτωπος με σοβαρές δυσκολίες, καθώς τα επίπεδα παραγωγής και εργασίας είχαν πέσει δραματικά. Η χαμηλή παραγωγικότητα, σε συνδυασμό με τις αυξημένες δαπάνες για την ιατρική φροντίδα και την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της COVID-19, έθεσε ακόμα και τις οικονομίες των λεγόμενων "ισχυρών" εθνών αντιμέτωπες με τον κίνδυνο του υψηλού πληθωρισμού (Chakraborty & Maity, 2020:3).

Όσον αφορά τα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης, η κατάσταση καθιστούσε περίπλοκη την εφαρμογή των δημοσιονομικών κριτηρίων της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης. Πολλές χώρες είχαν ήδη πληγεί από την προηγούμενη οικονομική κρίση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ως αποτέλεσμα έφεραν μεγάλο ακαθάριστο δημόσιο χρέος. Συνεπώς, και τα επίπεδα ανεργίας ήταν ήδη υψηλά σε διάφορες χώρες, όπως η Ελλάδα και η Ισπανία, πριν από την εμφάνιση της πανδημίας (Roussou, 2023:63).

Στις 13/03/2020, λίγες εβδομάδες μετά την εμφάνιση της πανδημίας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε ανακοίνωση της, προβλέποντας ότι η οικονομία της Ε.Ε. πρόκειται να υποστεί σημαντική συρρίκνωση κατά τη διάρκεια του 2020. Πράγματι, την ίδια χρονιά, το ΑΕΠ της Ε.Ε. εμφάνισε ραγδαία πτώση, με το δεύτερο τρίμηνο να καταγράφει τις πλέον χαμηλότερες τιμές (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020).

Η πανδημία COVID-19 και τα περιοριστικά μέτρα στην ελευθερία μετακίνησης των ανθρώπων, είχαν δυσμενείς επιπτώσεις στον τριτογενή τομέα της οικονομίας της Ε.Ε.. Οι επενδύσεις και η βιομηχανική δραστηριότητα, υπέστησαν αναπόδραστες συνέπειες, καθώς επίσης, σημαντικοί τομείς όπως ο τουρισμός, η εστίαση, οι μεταφορές και το λιανικό εμπόριο, δέχθηκαν εντονότατα χτυπήματα (Chakraborty & Maity, 2020: 3).

Η κατακόρυφη ύφεση που παρατηρήθηκε, τόσο στην οικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και στην παγκόσμια οικονομία, προήλθε κυρίως από την έντονη μείωση της δραστηριότητας στον τομέα των υπηρεσιών. Ο εν λόγω τομέας, ο οποίος χαρακτηρίζεται από υψηλή εργασιακή ένταση και προϋποθέτει την απευθείας αλληλεπίδραση μεταξύ παρόχου και καταναλωτή, δυσκόλεψε σημαντικά μετά την έξαρση της πανδημίας. Αν και η βιομηχανική παραγωγή κατάφερε να ανακάμψει σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα επιστρέφοντας σε προ-COVID-19 επίπεδα, ο τομέας των υπηρεσιών παρέμεινε σε ύφεση (Nicola κ.α.,2020:187) .

Παρόλο που η πανδημία οδήγησε σε οικονομική αναταραχή, υπήρξαν κλάδοι στους οποίους παρατηρήθηκε αύξηση, όχι μόνο της ζήτησης αλλά και του κέρδους. Λόγω της μεγάλης ανάγκης για είδη ατομικής προστασίας, όπως απολυμαντικά και μάσκες, πολλές εταιρείες βρήκαν την ευκαιρία να αυξήσουν την παραγωγή τους σε αυτές τις κατηγορίες και, κατ' επέκταση, τα οικονομικά τους οφέλη. Κορυφαίες βιομηχανικές μονάδες αναδιαμόρφωσαν τα συστήματα παραγωγής τους για να προσαρμοστούν στις νέες αγοραστικές συνθήκες (Bhatti κ.α., 2020:1451).

Επιπλέον, το ηλεκτρονικό εμπόριο και οι διαδικτυακές υπηρεσίες σημείωσαν επίσης σημαντική αύξηση των πωλήσεών τους. Αυτό οφείλεται στα περιοριστικά μέτρα, τα οποία κατέστησαν την τηλεργασία και τις ηλεκτρονικές αγορές πιο ελκυστικές ή αναγκαίες. Οι εταιρείες ταχυμεταφορών επωφελήθηκαν επίσης από αυτή την κατάσταση, καθώς η ανάγκη για την γρήγορη και αποτελεσματική διανομή προϊόντων έγινε πιο έντονη από ποτέ (Bhatti κ.α., 2020:1450).

3.2. Τα χρηματοδοτικά εργαλεία για την οικονομική στήριξη των κρατών – μελών

Όταν το 2020, η Ευρωπαϊκή Ένωση βρέθηκε αντιμέτωπη με τις πολύπλευρες συνέπειες της πανδημίας COVID-19, το κάθε κράτος-μέλος προσέγγισε την υγειονομική κρίση με τρόπο που αντανάκλασε το εγχώριο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό φάσμα του. Αναδύθηκε τότε η ανάγκη για μια συντονισμένη αντίδραση της Ε.Ε., προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι διάφορες προκλήσεις και να εναρμονισθούν οι διάφορες εθνικές στρατηγικές. Την ίδια στιγμή ταυτόχρονα έθετε υπό αναθεώρηση το υφιστάμενο πλαίσιο οικονομικής διακυβέρνησής της (Roussou, 2023:64).

Η πανδημία του κορονοϊού άσκησε εξαιρετικά σοβαρές πιέσεις στον ευρωπαϊκό τουριστικό τομέα, -ο οποίος κατέχει κορυφαία θέση στη διεθνή τουριστική αγορά- γι' αυτό το λόγο η Ευρωπαϊκή Ένωση υιοθέτησε ένα πλαίσιο μέτρων με σκοπό την ενίσχυση και την αναζωογόνηση του τομέα. Το πλαίσιο αυτό περιλάμβανε στρατηγικές για την υποστήριξη των υποδομών μεταφοράς, τις αεροπορικές, τις σιδηροδρομικές, τις ναυτιλιακές και τις οδικές μεταφορές (''COVID-19: Η αντίδραση της Ε.Ε. στις οικονομικές επιπτώσεις'', n.d.)

Το Ευρωκοινοβούλιο, προσανατολισμένο προς το πλαίσιο μέτρων, ενέκρινε την προσωρινή χαλάρωση των κανονισμών σχετικά με τις κεφαλαιακές απαιτήσεις, επιτρέποντας στις τράπεζες της Ένωσης να επιδείξουν την απαιτούμενη ευελιξία για τη χορήγηση δανείων και την απορρόφηση των οικονομικών επιπτώσεων της πανδημίας. Μια τέτοια απόφαση, δημιούργησε ευνοϊκές συνθήκες τόσο για τους συνταξιούχους όσο και για τους εργαζόμενους, ώστε να έχουν πρόσβαση σε δάνεια υπό πιο ελαστικές προϋποθέσεις, ενώ παράλληλα διασφαλίστηκε η ροή των πιστώσεων προς τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (''COVID-19: Η αντίδραση της Ε.Ε. στις οικονομικές επιπτώσεις'', n.d.)

Επιπλέον έκτακτα μέτρα, έχουν ληφθεί με στόχο την υποστήριξη των αγροτών και των αλιέων που επλήγησαν από την COVID-19, εξασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο τη συνέχιση της εφοδιαστικής αλυσίδας τροφίμων. Οι ενέργειες αυτές αφορούν την οικονομική ενίσχυση των επαγγελματιών αυτών, την παροχή βοήθειας για την αποθήκευση τροφίμων και τη μεγαλύτερη ευελιξία στα προγράμματα στήριξης της αγοράς (Gauchard κ.α., 2021) .

Σε συνάρτηση με τα ανωτέρω, η Ευρωπαϊκή Ένωση ενθαρρύνει τη συνεργασία και την αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών-μελών, ώστε να αντιμετωπιστεί με επιτυχία η πανδημία και να αποκατασταθεί η οικονομική σταθερότητα (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2022). Η Ευρωπαϊκή Ένωση διαδραμάτισε κεντρικό ρόλο στον συντονισμό των δράσεων για την καταπολέμηση της κρίσης που προκάλεσε ο κορονοϊός. Μερικές από τις πιο ουσιαστικές ενέργειες που έχει λάβει η Ε.Ε. για να στηρίξει τα ευρωπαϊκά κράτη μέλη στην αντιμετώπιση των προκλήσεων και δυσκολιών που έχουν προκύψει, πρόκειται να αναλυθούν παρακάτω.

3.2.1. Το Μέσο Next Generation EU (NGEU)

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε ένα φιλόδοξο σχέδιο αξίας 750 δισεκατομμυρίων ευρώ, το οποίο προοριζόταν να συμπληρώσει τον μακροπρόθεσμο προϋπολογισμό της Ε.Ε. για την περίοδο 2021-2027. Το μέσο αυτό, το οποίο έχει την επωνυμία "Next Generation EU - NGEU", στοχεύει στην ενίσχυση της ανάκαμψης της Ευρώπης από τις οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις της πανδημίας της COVID-19 (Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2020).

Για τη χρηματοδότηση του προγράμματος, η Επιτροπή σκοπεύει να προσφύγει στις χρηματοπιστωτικές αγορές, εκμεταλλευόμενη την υψηλή της πιστοληπτική ικανότητα και τα συγκριτικά χαμηλά επιτόκια δανεισμού σε σχέση με πολλά από τα κράτη-μέλη. Τα κεφάλαια τα οποία συγκεντρώνονται, χρησιμοποιούνται για την υλοποίηση προγραμμάτων που στοχεύουν στην αποκατάσταση των οικονομικών και κοινωνικών απωλειών, καθώς και στην προετοιμασία για ένα πιο βιώσιμο και ανθεκτικό μέλλον (Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2020).

Πρόκειται για μια σημαντική και καινοτόμο διάσταση του NGEU, -συγκριτικά με τα προηγούμενα χρηματοδοτικά εργαλεία-, η εξουσιοδότηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ώστε να αντλεί χρηματοδότηση από τις κεφαλαιαγορές εξ ονόματος της. Ενδεικτικά, το θεσμικό αυτό όργανο θα έχει τη δυνατότητα να διαπραγματεύεται όρους χρηματοδότησης πολύ πιο ευνοϊκούς σε σχέση με αυτούς που θα μπορούσαν να επιτύχουν τα μεμονωμένα κράτη μέλη. Τα εν λόγω ποσά ανακατανέμονται με βάση τους συγκεκριμένους όρους και κριτήρια του προγράμματος.

Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας

Κεντρικό πυλώνα του Next Generation EU αποτελεί ο Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (Recovery and Resilience Facility - RFF), ο οποίος έχει σχεδιαστεί για την κατεύθυνση των κεφαλαίων προς τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρέχοντας δάνεια και επιχορηγήσεις που ανέρχονται σε €360 δισεκατομμύρια και €312.5 δισεκατομμύρια, αντιστοίχως. Αντιπροσωπεύει το πλέον σημαντικό τμήμα του εγχειρήματος Next Generation EU, καλύπτοντας περίπου το 90% του συνολικού προϋπολογισμού (‘Σχέδιο ανάκαμψης για την Ευρώπη’, n.d.). Ο κύριος στόχος του είναι η υποστήριξη ουσιαστικών επενδύσεων αλλά και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, καίριων δηλαδή συστατικών για τη διασφάλιση μιας αειφόρου και ανοικτής σε όλους ανάπτυξης (Παγουλάτος & Τσίγκου, 2022: 15), ενώ εξελίσσεται μέσα από διαπραγματεύσεις. Τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης καταρτίζουν και λαμβάνουν τις αποφάσεις τους, ενώ η Επιτροπή εξασφαλίζει την επιτυχία των στόχων που έχουν τεθεί (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022).

Ένα ιδιαίτερα καινοτόμο στοιχείο του Μηχανισμού Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, αφορά την οργανωτική του δομή και διαχείριση. Ο ΜΑΑ διασφαλίζει ότι η πρόσβαση σε χρηματοδοτικούς πόρους, είτε πρόκειται για επιχορηγήσεις είτε για δάνεια, εξαρτάται από την υποβολή συγκεκριμένων, φιλόδοξων σχεδίων για μεταρρυθμίσεις και επενδύσεις. Τα σχέδια αυτά πρέπει να επιδιώκουν την ενίσχυση της οικονομικής, της κοινωνικής και της τοπικής συνοχής, να προωθούν τη σύγκλιση μεταξύ των κρατών-μελών και να υποστηρίζουν την πράσινη και ψηφιακή μετάβαση. Με αυτόν τον τρόπο, ο ΜΑΑ αποτελεί ένα εξαιρετικά ευέλικτο και στοχευμένο εργαλείο για την προώθηση βιώσιμης ανάπτυξης και μετασχηματισμού (Bokhorst & Corti, 2023:2).

Εκτός από την άμεση οικονομική στήριξη, ο RFF επιδιώκει επίσης την ενίσχυση των ευρωπαϊκών προτεραιοτήτων στους τομείς της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας και της ψηφιακής μεταμόρφωσης (Κρητικός, 2021: 205). Αυτό σημαίνει ότι ο συγκεκριμένος μηχανισμός συμβάλλει τόσο στην επίτευξη των στόχων της πράσινης μετάβασης όσο και στην ψηφιακή αναβάθμιση της Ένωσης. Συνεπώς, ο RFF αναδεικνύεται ως ένα πολυσύνθετο χρηματοπιστωτικό εργαλείο που αποσκοπεί στην αντιμετώπιση των πολυδιάστατων οικονομικών και κοινωνικών αναγκών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Παγουλάτος & Τσίγκου, 2022: 15).

Invest EU

Το επενδυτικό σχήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γνωστό ως Invest EU, αναβαθμίστηκε και ενισχύθηκε σημαντικά στο πλαίσιο των μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημικής κρίσης. Συγκεκριμένα, διατέθηκαν πόροι της τάξης των 15,3 δισεκατομμυρίων ευρώ με σκοπό την κινητοποίηση των ιδιωτικών επενδύσεων σε διάφορα έργα που εκτελούνται σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Επιπλέον, το Invest EU έχει ενσωματώσει έναν καινοτόμο μηχανισμό στρατηγικών επενδύσεων, ο οποίος χρηματοδοτείται με πόρους ύψους 15 δισεκατομμυρίων ευρώ από το Next Generation EU, με στόχο τη δημιουργία επενδύσεων που θα φτάσουν τα 150 δισεκατομμύρια ευρώ και θα επικεντρώνονται στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας στρατηγικών τομέων της οικονομίας (Κρητικός, 2021: 205-206).

Κύρια προτεραιότητα αυτών των επενδύσεων είναι η προαγωγή της βιωσιμότητας και της ψηφιακής μετάβασης, καθώς και η ενίσχυση των βασικών αξιακών αλυσίδων στην εσωτερική αγορά της Ε.Ε.. Το επενδυτικό αυτό πλαίσιο επιδιώκει να συμβάλει ενεργά στην επίτευξη των μακροπρόθεσμων στόχων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ ταυτόχρονα ανταποκρίνεται στις αμέσως επείγουσες ανάγκες που προκύπτουν από την υφιστάμενη κρίση (Fernández,2021:1403).

Συνολικά, ο NGEU και οι υπό εξέλιξη πολιτικές συνιστούν μια θεμελιώδη αλλαγή στο τρόπο με τον οποίο η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιμετωπίζει τις δημοσιονομικές προκλήσεις, ειδικότερα σε περιόδους κρίσης, και προσφέρει νέες προοπτικές για την ευρύτερη πολιτική ολοκλήρωση της Ευρώπης (Elleby κ.α.,2020).

3.2.2. Το Πρόγραμμα SURE

Η πανδημία της COVID-19 είχε σοβαρές επιπτώσεις στην αγορά εργασίας, επιδεινώνοντας με σημαντικές αυξήσεις τα ποσοστά ανεργίας. Συγκεκριμένα, αυτό επηρέασε διαφορετικές ομάδες πληθυσμού, συμπεριλαμβανομένων των νεότερων ηλικιακών κατηγοριών. Για την αντιμετώπιση αυτής της πρόκλησης, ξεκίνησε η πρωτοβουλία SURE (Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency), ως μηχανισμός για την ανακούφιση των επιπτώσεων της ανεργίας κατά τη διάρκεια καταστάσεων εκτάκτου ανάγκης(Goniewicz κ.α., 2020:6-7), μέσω της οποίας θα διατεθούν χρηματοδοτικοί πόροι έως και 100 δισεκατομμυρίων ευρώ στα κράτη μέλη της Ε.Ε. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, n.d.).

Το σχέδιο παρείχε σε εταιρείες και σε επιχειρήσεις που βρίσκονταν αντιμέτωπες με οικονομικές προκλήσεις λόγω της πανδημίας, την ευελιξία να μειώσουν το ωράριο εργασίας των εργαζομένων τους σε προσωρινή βάση, με το κράτος-μέλος να είναι αυτό που απονέμει στους εργαζομένους τις αντισταθμιστικές παροχές για την κάλυψη της χαμένης αμοιβής. Με αυτόν τον τρόπο, το πρόγραμμα υποστηρίζει τόσο την επιβίωση των επιχειρήσεων όσο και την οικονομική σταθερότητα των εργαζομένων σε περιόδους κρίσης (Ανδρέου, 2022:136).

3.2.3. Το πρόγραμμα EU4HEALTH

Ως απάντηση στις τρέχουσες αλλά και στις πιθανές μελλοντικές κρίσεις, δίνεται έντονη έμφαση στην προώθηση και στην ενίσχυση της υγείας. Σε αυτό το πλαίσιο, το νέο πρόγραμμα της Ε.Ε. με τίτλο EU4Health στοχεύει στη βελτίωση και ενδυνάμωση όλων των συστημάτων υγείας και φροντίδας στα κράτη-μέλη, τονίζοντας ταυτόχρονα τις καινοτομικές προσεγγίσεις και επενδύσεις στον υγειονομικό τομέα.

Εγκεκριμένο με σκοπό την αντιμετώπιση της πανδημίας COVID-19 αλλά και την ενίσχυση της προετοιμασίας ενάντια σε μελλοντικές κρίσεις, το πρόγραμμα EU4Health παρέχει αξιοσημείωτη υποστήριξη στα ευρωπαϊκά συστήματα υγείας. Αποσκοπώντας στην ανάπτυξη ισχυρότερων, πιο ανθεκτικών και πιο προσβάσιμων υγειονομικών υποδομών, το πρόγραμμα διακρίνεται ως μια πρωτοφανής επένδυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της δημόσιας υγείας, με προϋπολογισμό 5,3 δισεκατομμυρίων ευρώ για την περίοδο 2021-2027. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι το EU4Health εντάσσεται στο πλαίσιο του σχεδίου ανάκαμψης "Next Generation EU", που στοχεύει στη διαμόρφωση ενός πιο ανθεκτικού και βιώσιμου μέλλοντος για την Ευρώπη (Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2020).

Αποτελώντας ένα ισχυρό μήνυμα περί της προτεραιότητας που αποδίδεται στη δημόσια υγεία από την Ε.Ε., σε μια υγειονομική κρίση δίχως προηγούμενο, όπως η COVID-19, το EU4Health συμβάλει στην κατασκευή ενός ολοκληρωμένου Ευρωπαϊκού Συστήματος Υγείας. Θεσπισμένο μέσω του κανονισμού (ΕΕ) 2021/522, το πρόγραμμα δημιουργεί συμπληρωματικές δυνατότητες για τα κράτη-μέλη, επιδιώκοντας την επίτευξη μεγάλων και μικρών στόχων (‘‘Το πρόγραμμα «Η ΕΕ για την υγεία» (EU4Health) 2021-2027 — Ένα όραμα για μια υγιέστερη Ευρωπαϊκή Ένωση’’, n.d.).

Συγκεκριμένα, οι στόχοι του προγράμματος αφορούν τη βελτίωση της υγείας των πολιτών, την πρόληψη σοβαρών ασθενειών, όπως ο καρκίνος, και την ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας. Πρόκειται επίσης για μέτρα πρόληψης, αντιμετώπισης και ετοιμότητας για διασυνοριακές απειλές κατά της υγείας, ενώ ενδυναμώνει την εθνική αποθεματοποίηση βασικών ιατρικών προϊόντων και προσωπικού. Αναγνωρίζει τη σημασία της ψηφιακής μετάβασης στην υγειονομική περίθαλψη και ενθαρρύνει την έρευνα και την ανάπτυξη στον υγειονομικό τομέα. Τέλος, διασφαλίζει την ευρεία πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη, με έμφαση στην ισότητα και τη δικαιοσύνη(Deredakis, 2022:199-200).

Σε γενικές γραμμές, το EU4Health αντιπροσωπεύει μια κρίσιμη πρωτοβουλία που αποσκοπεί στη διαμόρφωση ενός ανθεκτικού και αποδοτικού Ευρωπαϊκού συστήματος υγείας, αναγνωρίζοντας την υγεία ως αναφαίρετο δικαίωμα και ως θεμελιώδη παράγοντα για την κοινωνική και οικονομική ευημερία (Brooks, de Ruijter & Greer, 2020:43-44).

3.2.4. Το Πρόγραμμα Horizon Europe

Με έναν προϋπολογισμό που ανέρχεται στα 94,4 δισεκατομμύρια ευρώ, το πρόγραμμα Horizon Europe έχει ενισχυθεί για την υποστήριξη μιας εξαιρετικά σημαντικής έρευνας στον τομέα της υγείας. Η κεντρική φιλοδοξία του προγράμματος είναι να ενισχύσει τον επιστημονικό, οικονομικό, και κοινωνικό αντίκτυπο των επενδύσεων που πραγματοποιεί η Ευρωπαϊκή Ένωση στην έρευνα και στην καινοτομία. Το πρόγραμμα επιδιώκει τη διεύρυνση της χρηματοδοτικής βάσης μέσω της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα και των κρατών-μελών, ενώ παράλληλα προάγει τη συνεργασία μεταξύ επιστημονικής κοινότητας και κοινωνίας (Puślecki, Dąbrowski & Puślecki, 2021:1055).

Ως συμπληρωματικό μέτρο αντιμετώπισης της πανδημίας COVID-19, η πρώτη δέσμη χρηματοδότησης έκτακτης ανάγκης στο πλαίσιο του Horizon Europe έχει προστεθεί στο εύρος των δράσεων της E.E., υποστηρίζοντας μια σειρά από ερευνητικές και καινοτόμες πρωτοβουλίες για την καταπολέμηση της νόσου. Αυτό συμπληρώνει και ενισχύει τις συνολικές προσπάθειες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την πρόληψη, την ελαχιστοποίηση και την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της πανδημίας, καθώς και των πιθανών μεταλλάξεων(Fernández, 2021:1413).

Επιπλέον, το Horizon Europe αναλαμβάνει την οργάνωση και τη διεξαγωγή κλινικών δοκιμών, επιταχύνοντας την ανάπτυξη πολλά υποσχόμενων θεραπευτικών μέσων και εμβολίων ενάντια της COVID-19. Επίσης, το πρόγραμμα στοχεύει στη δημιουργία διασυνοριακών συνεργασιών και δικτύων, αναπτύσσοντας συνδέσεις με άλλες ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες. Σε αυτό το πλαίσιο, θα ενισχυθούν και οι υποδομές που είναι απαραίτητες για την ανταλλαγή δεδομένων, εμπειρογνωμοσύνης, ερευνητικών πόρων και ειδικευμένων υπηρεσιών μεταξύ ερευνητικών ιδρυμάτων και οργανισμών(Puślecki, Dąbrowski & Puślecki, 2021:1055).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΗΣ COVID-19 ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Το παρόν κεφάλαιο στοχεύει στην εξέταση των διαφόρων παραγόντων που έχουν επηρεάσει την οικονομική διακυβέρνηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πλαίσιο της πανδημίας COVID-19. Η πανδημία δεν έχει μόνο εξασθενήσει τις παγκόσμιες οικονομίες, αλλά έχει επίσης προκαλέσει έναν πρωτόγνωρο σεισμό στα θεσμικά πλαίσια και στις πολιτικές προτεραιότητες της Ε.Ε..

Το κεφάλαιο ξεκινά με μια σύντομη ανασκόπηση της οικονομικής διακυβέρνησης της Ε.Ε., παρέχοντας το θεσμικό και ιστορικό πλαίσιο πάνω στο οποίο έχουν πραγματοποιηθεί οι πρόσφατες αλλαγές, ως αποτέλεσμα της πανδημίας, όπως η ενεργοποίηση της Ρήτρας Διαφυγής από το Σύμφωνο Σταθερότητας. Περιλαμβάνονται επίσης οι τροποποιήσεις στα χρηματοδοτικά μέτρα και εργαλεία που έχουν υιοθετηθεί λόγω της πανδημίας, και τον τρόπο με τον οποίο αυτές οι πρωτοβουλίες έχουν επηρεάσει την ευρωπαϊκή οικονομία και διακυβέρνηση. Τέλος, το κεφάλαιο επιχειρεί να αναδείξει τις προοπτικές και τις μελλοντικές προκλήσεις που προκύπτουν από την COVID-19.

4.1. Οι θεσμικές αλλαγές στην Οικονομική Διακυβέρνηση της ΕΕ λόγω της πανδημίας

Η έννοια της "οικονομικής διακυβέρνησης" καλύπτει το ευρύτερο πλαίσιο των κανονιστικών μέτρων, των οργανωτικών αρχιτεκτονικών και των ειδικών μηχανισμών που έχουν θεσπιστεί για τον συντονισμό των εθνικών οικονομικών στρατηγικών εντός της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ). Η αρχική δομή και οργάνωση της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη καθορίστηκε από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, αλλά η συζήτηση για το θέμα είχε ξεκινήσει πολύ πριν. Συγκεκριμένα, το 1970, κατά την φάση των προκαταρκτικών διαπραγματεύσεων για την ίδρυση της ΟΝΕ, η Έκθεση Werner έθεσε ερωτηματικά σχετικά με την πορεία που θα έπρεπε να ακολουθήσει η νομισματική και οικονομική πολιτική (Quermone, 2005: 153). Η έκθεση αυτή προέβλεπε την κατασκευή μιας ολοκληρωμένης οικονομικής και νομισματικής συμμαχίας εντός μιας δεκαετίας και πρότεινε την ενίσχυση του συντονισμού των εθνικών οικονομικών και δημοσιονομικών πολιτικών μέσω της

ίδρυσης ενός Ευρωπαϊκού Κέντρου Οικονομικών Αποφάσεων (Ανδρέου, 2020: 108-109).

Η διαχείριση της νομισματικής πολιτικής, έπειτα από την κατάρρευση του συστήματος Bretton Woods αλλά και την αντζέντα της Έκθεσης Delors του 1989, ανατέθηκε στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), ενώ η ευθύνη για την κατάρτιση και την εφαρμογή των οικονομικών πολιτικών παρέμεινε στα εθνικά κράτη-μέλη (Ανδρέου, 2020: 108-110).

Το πρόγραμμα της ONE, όπως καθορίστηκε από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, αποτελεί μια συνύφανση της κυρίαρχης οικονομικής ιδεολογίας της περιόδου και των πολιτικών αναγκών και στόχων των κρατών-μελών. Η σύγχρονη διακυβέρνηση της ONE, που περιλάμβανε μηχανισμούς όπως το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Σταθερότητας και τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας, αποτελούσε μια προσπάθεια αντιμετώπισης των δυσκολιών που προέκυπταν από την απουσία ενός ενοποιημένου δημοσιονομικού και οικονομικού κυβερνητικού συστήματος εντός της ONE (Quermonne, 2005: 172-173).

Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ), που εισήχθη στα 1990 μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, αποτελεί ένα εξειδικευμένο κανονιστικό πλαίσιο για την εποπτεία και τον συντονισμό των εθνικών δημοσιονομικών πολιτικών. Σχεδιασμένο κυρίως υπό τις πολιτικές προτεραιότητες της Γερμανίας, το ΣΣΑ επιδιώκει τη διατήρηση δημοσιονομικής πειθαρχίας μέσω κυρώσεων και άλλων μηχανισμών. Οι μακροπρόθεσμοι στόχοι του περιλαμβάνουν την επίτευξη ισοσκελισμένων ή πλεονασματικών δημοσιονομικών καταστάσεων από τα κράτη-μέλη, ενισχύοντας την ακεραιότητα και την ευθύνη εντός της Ευρωζώνης (Ανδρέου, 2020: 114). Το ΣΣΑ διαθέτει δύο βασικά στοιχεία: το προληπτικό και το διορθωτικό σκέλος, που αποσκοπούν στην αποφυγή και τη διόρθωση υπερβολικών ελλειμμάτων αντίστοιχα. Το σύστημα είναι ιδιαίτερα σημαντικό στο πλαίσιο της ONE, όπου υπάρχει στενή οικονομική διασύνδεση αλλά αποκεντρωμένη δημοσιονομική πολιτική (Παγουλάτος & Τσίγκου, 2022: 6).

Το 2003, η Γαλλία και η Γερμανία απέρριψαν τις συστάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για δημοσιονομική πειθαρχία, υπονομεύοντας την αξιοπιστία του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ). Από την άλλη πλευρά, η σύσταση του Eurogroup, το οποίο αποτελείται από τους Υπουργούς Οικονομικών της Ευρωζώνης,

προέκυψε ως πολιτικό αντίβαρο στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ). Αυτή η κίνηση, που ενθαρρύνθηκε κυρίως από τη Γαλλία, είχε ως στόχο την ενίσχυση του πολιτικού ελέγχου στη λήψη οικονομικών αποφάσεων. Η ανεξαρτησία της ΕΚΤ, όπως καθορίζεται από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, καθιστά απαραίτητη την ύπαρξη ενός θεσμικού μηχανισμού όπως το Eurogroup, που θα συμπληρώνει πολιτικά τις αποφάσεις της ΕΚΤ, εξασφαλίζοντας μια ισορροπημένη οικονομική διακυβέρνηση (Ανδρέου, 2022: 115).

Το έτος 2000 αποτέλεσε το σημείο εκκίνησης για ένα σημαντικό σχέδιο αναδιοργάνωσης, τη γνωστή Στρατηγική της Λισαβόνας, που είχε ως στόχο την ενίσχυση της οικονομίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το σχέδιο είναι δομημένο γύρω από τρεις κύριους άξονες: τον οικονομικό, τον κοινωνικό και τον περιβαλλοντικό.

Ο οικονομικός τομέας επιδιώκει την κατεύθυνση της ευρωπαϊκής οικονομίας προς μια πιο ανταγωνιστική και πιο καινοτόμο κατεύθυνση, επικεντρωμένη στην εκμετάλλευση της γνώσης. Ο κοινωνικός τομέας έχει ως στόχο την αναβάθμιση και την εκσυγχρονισμό του ευρωπαϊκού κοινωνικού προτύπου, με έμφαση στην ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων και την καταπολέμηση της κοινωνικής απομόνωσης. Τέλος, ο περιβαλλοντικός τομέας αποσκοπεί στην ενσωμάτωση των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης στη γενικότερη στρατηγική (Ανδρέου, 2022:118).

Σε θεσμικό επίπεδο, η Στρατηγική της Λισαβόνας εισήγαγε μια νέα διάσταση στο διεθνές θεσμικό πλαίσιο, καθώς επιδιώκει την αντιμετώπιση μακροπρόθεσμων προκλήσεων με μια ολιστική προσέγγιση. Η υλοποίηση της στρατηγικής διεξάγεται μέσω ενός ετήσιου κύκλου σχεδιασμού και εποπτείας, με την Ευρωπαϊκή Ένωση να είναι υπεύθυνη για τη διαμόρφωση των ετήσιων οδηγιών, ενώ τα κράτη-μέλη αναλάμβαναν την εφαρμογή τους μέσω ενός Εθνικού Προγράμματος Μεταρρυθμίσεων, το οποίο ανανεωνόταν ετησίως και είχε πενταετή χρονικό ορίζοντα (Ανδρέου, 2022:118).

Η οικονομική κρίση του 2007, αν και ξεκίνησε στις Ηνωμένες Πολιτείες, επεκτάθηκε γρήγορα παγκοσμίως, υποχρεώνοντας τις κυβερνήσεις να λάβουν επείγοντα μέτρα για τη σταθεροποίηση του τραπεζικού συστήματος. Παρά την αποφυγή της πλήρους κατάρρευσης του ευρωπαϊκού χρηματοπιστωτικού συστήματος μέσω ρυθμιστικών ενεργειών, οι δημοσιονομικές επιπτώσεις ήταν μεγάλες, επηρεάζοντας διαφορετικά τα κράτη της Ε.Ε., αποκαλύπτοντας, για παράδειγμα, στην

Ελλάδα χρόνιες οικονομικές και διαρθρωτικές αδυναμίες. Από το 2009 και μετά, η Ε.Ε. αντιμετώπισε μια κρίση χρέους, οδηγώντας σε αναθεώρηση της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ένωση (Ανδρέου, 2022: 121-122).

Η υγειονομική κρίση της COVID-19 προκάλεσε αξιοσημείωτες θεσμικές μεταβολές στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ανατρέποντας τις δομές της και θέτοντας υπό αμφισβήτηση την εσωτερική της συνοχή. Η υγειονομική κρίση έχει υποχρεώσει τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα και τα κράτη-μέλη να προβούν σε επαναξιολόγηση και τροποποίηση των υφιστάμενων οικονομικών πρωτοκόλλων και αυτές οι μεταβολές δεν αφορούν μόνο τις γεωγραφικές και περιφερειακές ανισότητες, αλλά επεκτείνονται και στην καθολική ιδέα της Ένωσης ως ενός συνεκτικού παράγοντα για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (Κρητικός, 2021: 197-198).

Συγκεκριμένα, η Ε.Ε. αποφασίζοντας να αναστείλει τους δημοσιονομικούς κανόνες που επιβάλλει το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης, διευκόλυνε την αυξημένη δημοσιονομική ευελιξία και την υλοποίηση ανακουφιστικών μέτρων. Στα πρώτα στάδια της κρίσης, η αντίδραση ήταν εθνοκεντρική, όπως είδαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, με τα κράτη-μέλη να επικαλούνται αυτονομημένες πολιτικές (Roussou, 2023:69). Αυτό οδήγησε σε μια "νέα μορφή διακυβέρνησης," όπου το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο απέκτησε διακριτική εξουσία, ιδιαίτερα λόγω των μεγάλων δημοσιονομικών αποφάσεων που απαιτούνταν. Σε αυτό το στάδιο, ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής περιορίστηκε στην εφαρμογή των αποφάσεων του Συμβουλίου (Renda & Castro, 2020:5).

Ωστόσο, αυτή η δυναμική άλλαξε σημαντικά με την εισαγωγή της πρωτοβουλίας Next Generation EU. Η έγκριση του Μηχανισμού Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, ο οποίος αποτελεί ένα κρίσιμο στοιχείο του Next Generation EU, δημιούργησε μια χρηματοδοτική βάση για την πραγματοποίηση έργων που επιδιώκουν την οικονομική ανάκαμψη και την προώθηση βιωσιμότητας. Αναμφίβολα η πρωτοβουλία αυτή αποτελεί έναν καταλύτη για την επαναπροσδιορισμό των θεσμικών ισορροπιών και της διαδικασίας λήψης αποφάσεων στην Ε.Ε. (Κρητικός, 2021: 197-198).

Μία λιγότερο προφανής, αλλά καθοριστικής σημασίας αλλαγή στο πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η εισαγωγή των Εθνικών Σχεδίων Ανάκαμψης με στόχο την ενίσχυση της λειτουργικότητας της ενιαίας αγοράς.

Η Ε.Ε. ενεργοποιεί μια καινοτόμα, μακροπρόθεσμη στρατηγική μέσω ενός εξελιγμένου πλαισίου πολιτικών που περιλαμβάνει τόσο θετική όσο και αρνητική ολοκλήρωση (Ανδρέου, 2022: 151).

Στο επίκεντρο της νέας αυτής προσέγγισης βρίσκεται η διαμόρφωση ενός συνεκτικού συνόλου δημοσιονομικών ενεργειών, το οποίο θα χρηματοδοτείται και θα συντονίζεται σε ευρωπαϊκό επίπεδο, με στόχο την υποστήριξη δύο φιλόδοξων ευρωπαϊκών προτεραιοτήτων: της πράσινης μετάβασης και της ψηφιακής τροποποίησης. Είναι αξιοσημείωτο ότι η πανδημία του COVID-19 έχει δράσει ως καταλύτης για την επιτάχυνση των προ υπαρχουσών τάσεων προς την ενίσχυση της κρατικής παρέμβασης στην οικονομία. Αυτό είναι εμφανές τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, καθιστώντας την κρατική ρύθμιση και παρέμβαση πιο αποδεκτές και αναγκαίες από ποτέ στην επιδίωξη ολοκληρωμένων και αειφόρων αποτελεσμάτων (Ανδρέου, 2022: 151).

4.1.1. Η ενεργοποίηση της Ρήτρας Διαφυγής από το Σύμφωνο Σταθερότητας

Το ρυθμιστικό πλαίσιο του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης είναι υπό συνεχή εξέλιξη, προσαρμοσμένο προς τις ολοένα μεταβαλλόμενες οικονομικές και πολιτικές προκλήσεις. Κατά τη διάρκεια του 2011-2013, η ευρωπαϊκή νομοθετική εξουσία εισήγαγε δύο κρίσιμες δέσμες μέτρων - το "εξάπτυχο" (six-pack) και το "δίπτυχο" (two-pack) - προκειμένου να ενισχύσει το συντονισμό της οικονομικής πολιτικής και να προωθήσει μια πιο σταθερή σύγκλιση των οικονομικών επιδόσεων των κρατών-μελών μέσω του εντεινόμενου δημοσιονομικού ελέγχου (Παγουλάτος & Τσίγκου, 2022: 14).

Εν προκειμένω, το "εξάπτυχο" εισήγαγε τη "γενική ρήτρα διαφυγής" (General Escape Clause), ένα μηχανισμό που επιτρέπει την προσωρινή και τη συντονισμένη απόκλιση από τις τυπικές δημοσιονομικές απαιτήσεις, σε περιπτώσεις σημαντικών οικονομικών αναταραχών (Παγουλάτος & Τσίγκου, 2022: 14). Αυτή η ρήτρα ενεργοποιήθηκε με την έναρξη της υγειονομικής κρίσης COVID-19, από το 2020 και θα συνεχίσει να εφαρμόζεται ως το 2023, επιτρέποντας στα κράτη-μέλη να λάβουν συμφέροντα δημοσιονομικά μέτρα (Ανδρέου, 2022: 135).

Η ρήτρα διαφυγής προβλέπει ευελιξία στον συντονισμό των δημοσιονομικών στρατηγικών των κρατών-μελών κατά τις περιόδους οικονομικής ύφεσης ή σοβαρής αναταραχής. Εν προκειμένω, υποκινούμενη από τις δυσμενείς οικονομικές προοπτικές που προκλήθηκαν από την πανδημία COVID-19, η Επιτροπή εξέφρασε την άποψη ότι οι προϋποθέσεις για την ενεργοποίηση της ρήτρας ήταν πλέον εκπληρωμένες. Η εφαρμογή της παρέχει τη δυνατότητα για προσωρινές αποκλίσεις από τις ενδεδειγμένες δημοσιονομικές πορείες, με σκοπό την επίτευξη μεσοπρόθεσμων δημοσιονομικών στόχων, χωρίς ωστόσο να απειλείται η μακροπρόθεσμη οικονομική βιωσιμότητα (Κρητικός, 2021: 5).

Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι η ενεργοποίηση της γενικής ρήτρας διαφυγής δεν προκαλεί την παύση ή την αναστολή των διαδικασιών του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Αντιθέτως, εξασφαλίζει τον χώρο και την ευελιξία για τα κράτη-μέλη να αναλάβουν τα απαιτούμενα δημοσιονομικά μέτρα, ενώ παράλληλα επιτρέπει στην Επιτροπή και το Συμβούλιο της Ε.Ε. να υιοθετήσουν δράσεις για την ομαλή λειτουργία των πολιτικών στο πλαίσιο του Συμφώνου (Κρητικός, 2021: 5).

4.1.2. Τροποποιήσεις σε χρηματοδοτικά μέτρα και εργαλεία

Είναι εξίσου σημαντικό να τονιστεί ο καθοριστικός ρόλος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) για τη στήριξη των ευρωπαϊκών οικονομιών, ιδίως όταν η αυξημένη πίεση στις αγορές οδήγησε σε ανεξέλεγκτη αύξηση των επιτοκίων. Η ΕΚΤ ανταποκρίθηκε με την εφαρμογή μιας σειράς "μη-συμβατικών" νομισματικών πολιτικών, καθώς και την εφαρμογή του Προγράμματος Έκτακτης Αγοράς Ομολόγων για την Πανδημία (Pandemic Emergency Purchase Program - PEPP), συνολικού ύψους 1.850 δις ευρώ, διασφαλίζοντας την κρίσιμη ρευστότητα στο τραπεζικό σύστημα της Ε.Ε. (Ανδρέου, 2022: 136). Εντούτοις, αυτά τα μέτρα, παρόλο που επέτρεψαν την πρόσβαση σε ευόιωνο δανεισμό, δεν είναι αρκετά για να αντιμετωπίσουν τις έντονες μακροοικονομικές ανισορροπίες και τις διαρθρωτικές αδυναμίες που χαρακτηρίζουν την ευρωζώνη (Κρητικός, 2021: 201). Συνεπώς, είναι απαραίτητο το ρυθμιστικό πλαίσιο του ΣΣΑ να συνεχίζει να εξελίσσεται ώστε να καταστεί πιο ευέλικτο και δυναμικό, με την περαιτέρω ένταξη πολυδιάστατων πολιτικών εργαλείων που ανταποκρίνονται στις απρόσμενες οικονομικές προκλήσεις (Παγουλάτος & Τσίγκου, 2022: 14).

Σημαντικές επίσης αποφάσεις σε αυτήν την κατεύθυνση, έλαβε το Eurogroup, με μέτρα τα οποία στην πορεία εγκρίθηκαν και από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Σε συνέχεια αυτών, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων σχεδίασε ένα καινούριο Ταμείο Εγγυήσεων με κεφάλαιο 25 δισεκατομμυρίων ευρώ, με πρόθεση να κινητοποιηθούν πόροι της τάξης των 200 δισεκατομμυρίων ευρώ προς δανειοδότηση επιχειρήσεων, ώστε να μετριαστούν οι αρνητικές επιπτώσεις της κρίσης (Κρητικός, 2021: 200). Παράλληλα, ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας προσέφερε στα κράτη μέλη της Ε.Ε. δάνεια που αντιστοιχούν σε 2% του ΑΕΠ, με σκοπό την ενίσχυση των εθνικών προγραμμάτων για την υγειονομική περίθαλψη, την θεραπεία και την προληπτική φροντίδα σε σχέση με την πανδημία της COVID-19 (Ανδρέου, 2022: 136).

Τον Μάιο του 2020, η Γερμανίδα Καγκελάρια Άνγκελα Μέρκελ και ο Γάλλος Πρόεδρος Εμανουέλ Μακρόν, παρουσίασαν μια καινοτόμα κοινή πρόταση για την ίδρυση ενός Ταμείου Ανάκαμψης, το οποίο θα είχε ύψος 500 δισεκατομμυρίων ευρώ, με στόχο την ανακούφιση των ευρωπαϊκών χωρών που είχαν πληγεί βαριά από την πανδημία της COVID-19. Ένα κρίσιμο στοιχείο που διέκρινε την πρόταση και το οποίο θεωρείται σημαντικό να αναφερθεί, είναι ο τρόπος της χρηματοδότησης: οι πόροι θα αντλούνταν μέσω κοινής έκδοσης χρέους στις διεθνείς κεφαλαιαγορές, ειδικότερα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα εξασφάλιζε μακροπρόθεσμα και χαμηλότοκα δάνεια, με τον προϋπολογισμό της Ε.Ε. ως μέσο εξασφάλισης και αποπληρωμής (Κρητικός, 2021: 202-203).

Η πρόταση για την ίδρυση του Ταμείου Ανάκαμψης, έγινε δεκτή με θετικά σχόλια, καθώς αναγνώρισε και επισήμανε την κρισιμότητα της ενίσχυσης της δημοσιονομικής ολοκλήρωσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ιδιαίτερα στο πλαίσιο της υγειονομικής κρίσης που προκάλεσε η πανδημία του COVID-19. Επιπροσθέτως, η πρωτοβουλία προβλέπει τη διανομή των πόρων του ταμείου στα κράτη-μέλη, ως επιχορηγήσεις και όχι ως δάνεια, θέτοντας έτσι τις βάσεις για μια πιο ισορροπημένη και αποτελεσματική απόκριση στις οικονομικές ανάγκες. Σημαντικό είναι επίσης το γεγονός ότι τα κράτη-μέλη υποχρεούνται να χρησιμοποιήσουν τα εν λόγω κεφάλαια για την εφαρμογή μεταρρυθμιστικών προγραμμάτων και υγιών οικονομικών πολιτικών (Κρητικός, 2021: 202-203).

4.2. Η σημασία της διαχείρισης της πανδημίας για την ευρωπαϊκή οικονομία και διακυβέρνηση

Η πανδημία της COVID-19 είχε οξύτερες επιπτώσεις στην ευρωπαϊκή οικονομία, αποτελώντας ένα κρίσιμο σημείο αναφοράς για τη διακυβέρνηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (World Health Organization, 2020), η Ευρώπη αντιμετώπισε ένα από τα υψηλότερα ποσοστά κρουσμάτων και θανάτων παγκοσμίως. Αυτό έδρασε ως καταλύτης για την ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών της Ε.Ε., αλλά και της ανάπτυξης κοινών πολιτικών και στρατηγικών.

Όπως αναφέρουν οι Elleby κ.α. (2020: 1068), η οικονομική συρρίκνωση που προκλήθηκε από την πανδημία υπήρξε η χειρότερη μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο. Ένα τέτοιο γεγονός κατέστησε επιτακτική την ανάγκη για συντονισμένη δράση, όχι μόνο σε επίπεδο υγειονομικής πολιτικής αλλά και οικονομικής στρατηγικής.

Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης, το οποίο συνήθως θεωρείται ως ένα αυστηρό πλαίσιο δημοσιονομικής πειθαρχίας, αναθεωρήθηκε προσωρινά με την ενεργοποίηση της γενικής ρήτρας διαφυγής, επιτρέποντας στα κράτη-μέλη να αντιδράσουν με ευελιξία στην κρίση, διευρύνοντας το πεδίο για τη χορήγηση κρατικών ενισχύσεων και αναλαμβάνοντας άλλες δράσεις που θα ήταν διαφορετικά περιορισμένες.

Παράλληλα, η διαχείριση της πανδημίας ανέδειξε την ανάγκη για ενισχυμένη διακυβερνητική συνεργασία. Είναι αξιοσημείωτο ότι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έλαβε μέτρα όπως το Next Generation EU, προκειμένου να διευκολύνει την οικονομική ανάκαμψη των κρατών-μελών.

Συνολικά, η πανδημία έθεσε τόσο την ευρωπαϊκή οικονομία όσο και την οικονομική διακυβέρνηση σε μια δοκιμασία αντοχής, αλλά και ευελιξίας. Η διαχείριση της κρίσης υπογράμμισε την ανάγκη για δυναμικούς και προσαρμοστικούς μηχανισμούς διακυβέρνησης, προωθώντας ταυτόχρονα τον ευρωπαϊκό συντονισμό και την αλληλεγγύη.

4.3. Προοπτικές και μελλοντικές προκλήσεις

Η πανδημία COVID-19 σηματοδοτεί ένα ιστορικό σημείο καμπής για την ευρωπαϊκή οικονομία και διακυβέρνηση. Αν και η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αναλάβει δράση για την καταπολέμηση της κρίσης, υπάρχουν πολλές μελλοντικές προκλήσεις και προοπτικές που πρέπει να ληφθούν υπόψη.

Εν πρώτοις, το χρέος και η δημοσιονομική πολιτική αποτελούν σημαντικά ζητήματα που πρέπει να διευθετηθούν. Η Ε.Ε. έχει παραβιάσει τα δημοσιονομικά περιθώρια που ορίζονται από το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης για να καταπολεμήσει την πανδημία (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020). Η παρατεταμένη χαλάρωση των κανόνων θα μπορούσε να εγείρει ζητήματα για τη βιωσιμότητα του χρέους στο μέλλον, ενώ οι χώρες με ισχυρές οικονομίες έχουν μεγαλύτερο περιθώριο για δημοσιονομική επέμβαση συγκριτικά με τις χώρες με πιο αδύναμες οικονομίες.

Η διαχείριση του χρέους και της δημοσιονομικής πολιτικής θα εξακολουθεί να είναι ένας πεδίων διαλόγου και πρόκλησης για την ΕΕ, προσφέροντας τόσο ευκαιρίες για βελτίωση όσο και πιθανούς κινδύνους.

Η οικονομική ανισότητα μεταξύ των κρατών-μελών εντάθηκε κατά τη διάρκεια της πανδημίας και ως προς αυτό τον προβληματισμό, η Ε.Ε. οφείλει να αναλάβει δράσεις για την προώθηση της συνοχής, μέσω της ανάπτυξης και της εφαρμογής ισχυρών μηχανισμών αλληλεγγύης και στήριξης. Η ανισορροπία στη διαθεσιμότητα και στην πρόσβαση χρηματοδοτικών πόρων για την ανάκαμψη και την ανάπτυξη είναι μια επιπλέον πρόκληση. Η Ε.Ε. θα μπορούσε να αναπτύξει εξελιγμένους μηχανισμούς αλληλεγγύης, όπως τα Ευρωπαϊκά Ταμεία Συνοχής, για να μειώσει τις οικονομικές ανισότητες.

Η μετάβαση σε ένα πιο βιώσιμο και ψηφιακό οικονομικό μοντέλο αποτελεί επιτακτική ανάγκη. Η εφαρμογή των προτάσεων της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και της ψηφιακής ατζέντας συχνά έρχεται αντιμέτωπη με οικονομικά και πολιτικά εμπόδια. Ωστόσο, υπάρχουν προοπτικές επενδύσεων σε βιώσιμες τεχνολογίες και στην αύξηση των ψηφιακών δεξιοτήτων στην εργασιακή δύναμη (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2019).

Η ενίσχυση και η εξασφάλιση της οικονομικής σταθερότητας της ευρωζώνης είναι μια επιπλέον κρίσιμη πρόκληση. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα θα πρέπει να

προσαρμόσει την πολιτική της για να εναρμονιστεί με τις νέες προκλήσεις καθώς και η προσαρμογή της νομισματικής πολιτικής μπορεί να εναρμονιστεί με τις οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες των κρατών-μελών Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2019).

Η πολιτική κοινωνικής προστασίας και η ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων είναι άλλος ένας τομέας που πρέπει να αναθεωρηθεί, ταυτόχρονα με την ενίσχυση της συνεργατικότητας σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας. Αυτά τα στοιχεία-στόχοι, θα αποτελέσουν σημαντικό παράγοντα για τη σταθερότητα της Ε.Ε. στη μετά πανδημική εποχή.

Η διεύρυνση και η βελτίωση των θεσμικών δομών της Ε.Ε. είναι απαραίτητες για τη μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας και της λειτουργικότητας της Ευρωζώνης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Baghchechi, M., Jaipaul, N., & Jacob, S. E. (2020). The rise and evolution of COVID-19. *International journal of women's dermatology*, 6(4), 248-254.
- Barbier-Gauchard, A., Dai, M., Mainguy, C., Saadaoui, J., Sidiropoulos, M., Terraz, I., & Trabelsi, J. (2021). Towards a more resilient European Union after the COVID-19 crisis. *Eurasian Economic Review*, 11(2), 321-348.
- Bhatti, A., Akram, H., Basit, H. M., Khan, A. U., Raza, S. M., & Naqvi, M. B. (2020). E-commerce trends during COVID-19 Pandemic. *International Journal of Future Generation Communication and Networking*, 13(2), 1449-1452.
- Bokhorst, D., & Corti, F. (2023). Governing Europe's Recovery and Resilience Facility: Between Discipline and Discretion. *Government and Opposition*, 1-17.
- Broberg, E., Ködmön, C., Leitmeyer, K., Melidou, A., Struelens, M. (2020). An overview of the rapid test situation for COVID-19 diagnosis in the EU/EEA. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.ecdc.europa.eu/sites/default/files/documents/Overview-rapid-test-situation-for-COVID-19-diagnosis-EU-EEA.pdf> (Ανακτήθηκε στις 28/09/2023).
- Brooks, E., de Ruijter, A., & Greer, S. L. (2020). COVID-19 and European Union health policy: From crisis to collective action. *Social policy in the European Union: state of play*, 33-52.
- Chakraborty, I., & Maity, P. (2020). COVID-19 outbreak: Migration, effects on society, global environment and prevention. *Science of the total environment*, 728, 138882.
- Chesbrough, H. (2020). To recover faster from Covid-19, open up: Managerial implications from an open innovation perspective. *Industrial Marketing Management*, 88, 410-413.
- Deredakis, N. (2022). Προς μια Ισχυρότερη Διακυβέρνηση της ΕΕ για την Υγεία: Απειλές μετά την Πανδημία COVID-19. *HAPSc Policy Briefs Series*, 3(2), 191-202.

Elleby, C., Domínguez, I. P., Adenauer, M., & Genovese, G. (2020). Impacts of the COVID-19 pandemic on the global agricultural markets. *Environmental and Resource Economics*, 76(4), 1067-1079.

Fernández, J. E. (2021). A Critical Analysis On The European Union's Measures to Overcome The Economic Impact of The COVID-19 Pandemic. *European Papers-A Journal on Law and Integration*, 2020(3), 1399-1423.

Forman, R., & Mossialos, E. (2021). The EU Response to COVID-19: From Reactive Policies to Strategic Decision-Making. *Journal of Common Market Studies*, 59(Suppl 1), 56.

Frederic, G. (2023). Recovery assistance for cohesion and the territories of Europe (REACT-EU), EPRS: European Parliamentary Research Service. Belgium.

Goniewicz, K., Khorram-Manesh, A., Hertelendy, A. J., Goniewicz, M., Naylor, K., & Burkle Jr, F. M. (2020). Current response and management decisions of the European Union to the COVID-19 outbreak: A review. *Sustainability*, 12(9), 3838.

Jordana, J., & Triviño-Salazar, J. C. (2020). EU agencies' involvement in transboundary crisis response: Supporting efforts or leading coordination?. *Public Administration*, 98(2), 515-529.

Nicola, M., Alsafi, Z., Sohrabi, C., Kerwan, A., Al-Jabir, A., Iosifidis, C., Agha, R. & Agha M. (2020). The socio-economic implications of the coronavirus pandemic (COVID-19): A review. *International journal of surgery*, 78, 185-193.

Puślecki, Ł., Dąbrowski, M., & Puślecki, M. (2021). Development of innovation cooperation in the time of COVID-19 pandemic.

Renda, A., & Castro, R. J. (2020). Chronicle of a pandemic foretold. *CEPS Policy Insights*, 5.

Roussou, S. (2023). Η αλλαγή στην οικονομική διακυβέρνηση της ΕΕ κατά την περίοδο της πανδημίας του COVID-19 μέσα από την προσέγγιση του Ιστορικού Θεσμισμού. *Region & Periphery*, 15(15).

Tzagkarakis, S., Pappas, I., & Kritas, D. (2020). Covid-19 has brought back the necessity of the welfare state: The Greek case. *HAPSc Policy Briefs Series*, 1(1), 67-71.

Widuto, A. (2020). REACT-EU recovery assistance. EPRS: European Parliamentary Research Service. Belgium.

Wolff, S., & Ladi, S. (2020). European Union responses to the covid-19 pandemic: Adaptability in times of permanent emergency. *Journal of European Integration*, 42(8), 1025-1040.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ανδρέου, Γ. (2022). Η ευρωπαϊκή διακυβέρνηση στην εποχή των πολλαπλών κρίσεων (No. ΙΚΕΕBOOK-2022-075). Εκδόσεις Κριτική.

Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, (2020). Καινοτομία, Έρευνα & Ψηφιακή Τεχνολογία (τεύχος 118, Άνοιξη – Καλοκαίρι 2020): Η επιστήμη στο προσκήνιο

Κρητικός, Α. (2021). Πολιτική Συνοχής στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Η επόμενη μέρα μετά την πανδημία. ΕΛΙΑΜΕΠ.

Κρητικός, Α. (2021): «Η πολιτική συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Η εξέλιξή της στις μεγάλες στιγμές της ευρωπαϊκής ενοποίησης», Αθήνα (2021), Εκδ. Επίμετρο

Παγουλάτος, Γ., & Τσίγκου, Δ. (2022). Το Δημοσιονομικό Πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ο Διάλογος για τη Μεταρρύθμισή του. ΔιαΝΕΟσις. Οργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης.

Quermonne, J. L. (2005). Το πολιτικό Σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκδόσεις Παπαζήση. Εκδόσεις Παπαζήσης.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο. (2020), Επισκόπηση αριθ. 06/2020: Κίνδυνοι, προκλήσεις και ευκαιρίες στο πλαίσιο της απόκρισης της ΕΕ στην κρίση της COVID-19 σε επίπεδο οικονομικής πολιτικής. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/RW20_06/RW_Economic_response_to_Covid19_EL.pdf (Ανακτήθηκε στις 26/09/2023).

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (n.d.), Το πρόγραμμα «Η ΕΕ για την υγεία» (EU4Health) 2021-2027 — Ένα όραμα για μια υγιέστερη Ευρωπαϊκή Ένωση. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: https://health.ec.europa.eu/funding/eu4health-programme-2021-2027-vision-healthier-european-union_el (Ανακτήθηκε στις 26/09/2023).

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2021). Ένας χρόνος από την έξαρση της πανδημίας COVID-19: απόκριση σε επίπεδο δημοσιονομικής πολιτικής. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: [https://eur-](https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0105&from=EN)

[lex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0105&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0105&from=EN)

(Ανακτήθηκε στις 03/09/2023).

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2022). RRF Working Group. RRF - Lessons learned for future EU economic architecture and governance. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: [https://commission.europa.eu/system/files/2022-05/20220322_ep-rrf-](https://commission.europa.eu/system/files/2022-05/20220322_ep-rrf-wg_presentation_verwey_rrf_lessons_for_the_egr.pdf)

[wg_presentation_verwey_rrf_lessons_for_the_egr.pdf](https://commission.europa.eu/system/files/2022-05/20220322_ep-rrf-wg_presentation_verwey_rrf_lessons_for_the_egr.pdf) (Ανακτήθηκε στις 26/09/2023).

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (n.d.), Emergency Response Coordination Centre (ERCC). Διαθέσιμο στη διεύθυνση: [https://civil-protection-humanitarian-](https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/civil-protection/emergency-response-coordination-centre-ercc_en)

[aid.ec.europa.eu/what/civil-protection/emergency-response-coordination-centre-ercc_en](https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/civil-protection/emergency-response-coordination-centre-ercc_en) (Ανακτήθηκε στις 26/09/2023).

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (n.d.), REACT-EU. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/eu-funding-and-businesses/funding-guide/react-eu_en (Ανακτήθηκε στις 28/09/2023).

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (n.d.), SURE. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: https://economy-finance.ec.europa.eu/eu-financial-assistance/sure_en (Ανακτήθηκε στις 28/09/2023).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2022). Stronger together: The incredible journey of COVID-19 vaccines. European Council. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.consilium.europa.eu/en/covid-vaccine-journey/> (Ανακτήθηκε στις 03/09/2023).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. (2022). Η ευρωπαϊκή αλληλεγγύη στην πράξη. Διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<https://www.consilium.europa.eu/el/policies/coronavirus/europeansolidarity-in-action/>

(Ανακτήθηκε στις 03/09/2023).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2022). 10 πράγματα που κάνει η Ε.Ε. κατά της COVID-19 και υπέρ της ανάκαμψης. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο.

Διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<https://www.consilium.europa.eu/el/policies/coronavirus/10-things-against-covid-19/>
(Ανακτήθηκε στις 03/09/2023).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2020), “COVID-19: Η αντίδραση της ΕΕ στις οικονομικές επιπτώσεις”, Διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<https://www.consilium.europa.eu/el/policies/coronavirus/covid-19-economy/>

(Ανακτήθηκε στις 10/9/2023).

Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, (n.d.). <https://who.foundation/>